

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Hedvika Janečková

**Evropeizace politiky genderové rovnosti: Případová studie
České republiky**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Radomír Sztwiertnia

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně
na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. dubna 2014

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Radomírovi Sztwiertniowi za odborné vedení práce a jeho cenné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat rodičům za jejich podporu, bez níž by mé studium nebylo možné.

OBSAH

ÚVOD	5
1. TEORETICKÝ RÁMEC ANALÝZY	12
1.1. KONCEPT POLICY ANALYSIS	12
1.2. KONCEPT EVROPEIZACE.....	13
1.2.1. Pluralita politologických konceptů evropeizace.....	13
1.2.2. Mechanismus evropeizace.....	16
1.2.3. Evropeizace v kontextu střední a východní Evropy	19
1.3. KONCEPT POLITIKY GENDEROVÉ ROVNOSTI	20
1.3.1. Politika genderové rovnosti de iure a de facto	21
2. POLITIKA GENDEROVÉ ROVNOSTI NA ÚROVNI EU	23
2.1. LEGISLATIVNÍ A KONCEPČNÍ RÁMEC POLITIKY GENDEROVÉ ROVNOSTI EU	23
2.1.1. Primární legislativa.....	24
2.1.2. Sekundární legislativa	28
3. EVROPEIZACE ČESKÉ POLITIKY GENDEROVÉ ROVNOSTI	32
3.1. OBDOBÍ PŘED VSTUPEM DO EVROPSKÉ UNIE	32
3.1.1. Praxe před zahájením přístupových jednání.....	32
3.1.2. Gender v procesu východního rozšíření	34
3.1.3. Budování institucionálního zabezpečení	36
3.1.4. Implementace gender acquis	41
3.1.5. Analýza evropeizačního faktoru v předvstupním období.....	48
3.2. OBDOBÍ PO VSTUPU DO EU	50
3.2.1. Povinnosti plynoucí z členství EU	51
3.2.2. Útlum evropeizace.....	52
3.2.3. První návrh antidiskriminačního zákona	53
3.2.4. Nedostatky legislativy genderové rovnosti	55
3.2.5. Druhý návrh antidiskriminačního zákona	56
3.2.6. Zvláštní orgán na podporu rovnosti.....	59
3.2.7. Analýza evropeizačního faktoru v období po vstupu do EU.....	61
ZÁVĚR	63
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	68

ÚVOD

Před více než dvěma desetiletími zasáhl starý kontinent další z jeho dějinných momentů. Události roku 1989 ukončily jednu éru a staly se impulsem pro návrat zemí východního bloku „zpátky do Evropy“. Od počátků 90. let začaly tyto státy blíže spolupracovat s externími aktéry, kteří zemím střední a východní Evropy¹ (SVE) poskytly významnou podporu v demokratizačních procesech. Neopominutelnou roli ve fázi postkomunistické tranzice hrála evropská integrace, jejíž prostor se postupně začal otevírat také nově se rodícím demokraciím. Perspektiva vstupu do Evropské unie potažmo akcelerovala mnohé změny na domácí úrovni zemí střední a východní Evropy, které se začaly projevovat napříč jejich politickými systémy. S prohlubující se integrací se tlak na členské státy, jimiž jsou od roku 2004 rovněž země SVE, postupně zvyšuje a otázkou zůstává, jaký je opravdový vliv EU na domácí úroveň. O zachycení dopadů evropského integračního procesu v různých sférách vnitřního prostředí státu usiluje fenomén evropeizace. Tato práce přispívá k rozšíření agendy evropeizačního výzkumu analýzou vlivu Evropské unie na politiku genderové rovnosti v České republice.

Evropská unie se postupem času vyvinula v důležitého aktéra podporování genderové rovnosti.² Původ této unijní politiky má své počátky již ve Smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství, kdy byla do primárního práva zakotvena zásada rovného odměňování mužů a žen. Ačkoliv byl tento prvotní krok implementován do zakládajících smluv spíše nezáměrně, stalo se z něj východisko pro další rozšiřování agendy genderové rovnosti EU. V současnosti je prosazování rovnosti žen a mužů hlavním cílem Evropské unie, který se reálně projevuje v začleňování genderové perspektivy do všech komunitárních politik a aktivit skrze strategii *gender mainstreaming*. Za více než 50 let tak na evropské úrovni vznikla suma legislativních textů, jejichž cílem je vyrovnávat nerovnosti mezi oběma pohlavími. Unijní politika genderové rovnosti je kromě primárního práva, obsažena také v sekundární legislativě, judikatuře Evropského soudního dvora a v mnoha politických dokumentech. Je proto dobrým důvodem předpokládat, že EU si na tomto

¹ V této práci jsou zeměmi střední a východní Evropy myšleny takové státy, které v roce 2004 spolu s ČR vstoupily do EU. Jedná se o Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko.

² Termín genderová rovnost je koncipován výhradně ve smyslu rovnosti žen a mužů, tak jak je užíván v praxi na unijní úrovni, tedy ve všech současných politických dokumentech apod.

poli vydobyla jistý vliv, který stále rozšiřuje do dalších oblastí a v souvislosti s rozšiřováním unijního prostoru také do dalších zemí.

Aspirace na vstup do Evropské unie znamenala pro postkomunistické země nutnost provést komplexní úpravy v prosazování rovnosti žen a mužů. Navzdory tomu, že tato tematika byla v regionu na počátku 90. let marginální, instituce Evropské unie kladly důraz na uskutečnění požadovaných změn. Politika genderové rovnosti byla v období před vstupem do Evropské unie projednávána v kontextu přijetí *acquis communautaire*,³ jehož 13. kapitola se mimo jiné věnovala právě oblasti rovných příležitostí a rovného zacházení žen a mužů. Za účelem splnění přístupových kritérií, musela Česká republika přijmout celou řadu opatření, transponovat evropskou legislativu do právního řádu země a především vytvořit základy systematického přístupu tvorby politiky genderové rovnosti. Tato skutečnost pro českou politiku genderové rovnosti implikovala několik dalších povinností, mezi něž se rovněž řadí zřízení institucionálního zabezpečení této agendy, které bude stimulovat implementaci závazků členského státu a důsledné zakotvení strategie *gender mainstreaming*.⁴ Zda unijní politika genderové rovnosti skutečně ovlivňuje formulaci této agendy v České republice je předmětem analýzy této práce.

Tématem předkládané práce je evropeizace politiky genderové rovnosti v České republice. Výzkum se zaměřuje zejména na konkrétní legislativní změny v politické agendě rovnosti žen a mužů na domácí úrovni kandidátského, respektive členského státu. Dále bude zkoumán vliv Evropské unie na zřízení speciálních orgánů na podporu rovnosti v českém prostředí. Výzkumným cílem této práce je postihnout změny v oblasti české politiky genderové rovnosti, které souvisí se vstupem do EU⁵. Za účelem dosažení stanoveného cíle, práce usiluje o zodpovězení této hlavní výzkumné otázky: *Lze empiricky pozorovat evropeizační proces české politiky (policy) genderové rovnosti ve směru shora dolů?* Dále jsou stanoveny tyto vedlejší výzkumné otázky: *1. Do jaké míry evropeizace změnila podobu české politiky genderové rovnosti? 2. Jakým*

³ Philippe Schmitter (1996:162) definuje *acquis* jako „*souhrn všech povinností, které se nashromáždily od vzniku Evropského společenství uhlí a oceli a jsou zaznamenány v mnoha smlouvách a protokolech*“.

⁴ *Gender mainstreaming* je strategií politiky genderové rovnosti, jež představuje „*mobilizaci všech všeobecných politik a opatření specificky za účelem dosažení rovnosti, a to tak, že se již ve fázi plánování berou aktivně a otevřeně v úvahu jejich možné účinky na příslušnou situaci mužů a žen. To znamená systematicky zkoumat opatření a politiky a brát v úvahu tyto možné účinky při jejich definování a realizaci*“ (Evropská komise 1996).

⁵ Po vzoru práce Moniky Brusenbauch Meislové, považuji za nutné vyvarovat se formulaci „*po vstupu do Evropské Unie,*“ neboť proces evropeizace působí i na nečlenské země (Brusenbauch Meislová 2012:13).

způsobem byla transponována unijní legislativa genderové rovnosti? 3. Jak ovlivnila evropeizace institucionální zabezpečení agendy genderové rovnosti v českém prostředí?

Aby bylo možné odpovědět na dané otázky, byl zvolen poměrně široký konceptuální aparát, jehož teoreticko-analytické nástroje tvoří koncept *policy analysis*, evropeizace a politiky genderové rovnosti. Aplikace konceptu *policy analysis* umožňuje pracovat s trojdimenzionálním pojetím politiky,⁶ jehož význam pro tuto práci spočívá v zaměření na sféru *policy*, v jejímž obsahu bude analyzován vliv EU. Práce dále teoreticky vychází z konceptu evropeizace, s jehož pomocí bude možné sledovat změny v české politice genderové rovnosti. Aby byl výzkum zvládnutelný, omezuje se práce zkoumat vliv evropeizace pouze ve směru shora dolů a další dimenze tohoto komplexního procesu ponechává k prostoru pro další bádání. Posledním klíčovým konceptem je politika genderové rovnosti, kterou lze definovat jako „*všechna rozhodnutí, cíle a opatření přijatá veřejnými orgány za účelem prosazování rovnosti mezi muži a ženami a zlepšení sociálně-ekonomického, politického a kulturního postavení žen*“ (Bustelo, Lombardo 2007: 11). Avšak pro účely práce je toto velmi široké pojetí redukováno. Text se zaměří zejména na dvě hlavní oblasti (1) konkrétní legislativní změny v politické agendě rovnosti žen a mužů na domácí úrovni a (2) zřízení speciálních orgánů na podporu rovnosti.

Empirická analýza vlivu EU na národní politiku genderové rovnosti není přímočarou skutečností. Problém příčinnosti, tedy vytvoření kauzálního spojení mezi procesem evropeizace a změnou politiky na domácí úrovni, je hlavním metodologickým úskalím ve výzkumu evropeizace (Börzel, Risse 2003). V kontextu této práce je proto nutné rozlišit vliv Evropské unie od jiných vlivů, které by potencionálně mohly působit na českou politiku genderové rovnosti. Proto byla jako nejvhodnější metoda zvolena případová studie, která umožňuje podrobný pohled do vnitřního prostředí kandidátského, respektive členského státu.

Práce vychází z empiricko-analytického přístupu zkoumání politických věd. Pomocí kvalitativní případové studie analyzuje jednotku výzkumu, jíž je politika genderové rovnosti České republiky. Volba této metody vychází zejména z možnosti zachytit složitost případu a analyzovat jej do hloubky. Výběr pouze jedné země je založen na přesvědčení, že detailní výzkum procesu evropeizace politiky genderové

⁶ Rozděluje politiku na *policy*, *polity* a *politics*.

rovnosti vyžaduje soustředěnou analýzu. Práce je založena na syntéze faktů z pramenných materiálů a literatury.

Hlavním podnětem k výběru tématu této bakalářské diplomové práce je především absence rozpracování dané problematiky v českém vědeckém prostředí. Práce si proto klade za cíl podat ucelený výzkum o vnitřních změnách politiky genderové rovnosti, které souvisí se vstupem do Evropské unie. Toto téma zároveň představuje dlouhodobý studijní a badatelský zájem autorky této práce. V neposlední řadě se jedná o téma aktuální a společensky relevantní. Proto je považováno za nutné přispět k zpracování této problematiky a zaplnit tak prázdná místa akademického výzkumu.

Časově je práce ohraničena rokem 1989 na straně jedné a zářím 2009, tedy datem kdy vstoupil v účinnost antidiskriminační zákon, na straně druhé. Přičemž toto časové vymezení dále rozdělují na období před vstupem do Evropské unie (1989–2004) a období po vstupu do Evropské unie (2004–2014). Záměrem tohoto rozdělení je porovnat evropeizační proces ve vztahu ke kandidátské a členské zemi. Geograficky je výzkum omezen na oblast České republiky. Nicméně aby bylo možné podat ucelený obraz zkoumané problematiky, přesahuje práce také na úroveň Evropské unie.

Tématu evropeizace se v současné době věnuje velmi široký okruh badatelů. Sílicímu zájmu odpovídá také rostoucí množství literatury, která se tímto fenoménem zabývá. V zahraniční i české literatuře je možné objevit řadu monografií, sborníků i článků v odborných časopisech. Tato skutečnost však přináší řadu problémů, neboť je velmi komplikované zorientovat se v takto širokém a různorodém poli výzkumu. Hlavní oporou pro tuto práci tak byly v první řadě sborníky, jež shrnují dosavadní poznatky bádání. Nejucelenější prací se jeví publikace Paola Graziana a Maartena P. Vinka *Europeanization New Research Agenda*, jež staví na skutečnosti, že evropeizace se projevuje ve všech třech sférách politiky, tedy v *polity*, *politics* a *policy*. Pro tuto práci byla přínosná zejména kapitola Jamese A. Caporasa, který přehledně popisuje základní mechanismus evropeizace. Dále se publikace zaměřuje na dílčí aspekty evropeizace v rámci trojdimenzionálního pojetí politiky.

V českém prostředí má literatura evropeizace užší tematický záběr a věnuje se zejména oblasti *politics*, což je pro tuto práci poněkud omezující. Z významnějších publikací lze jmenovat například sborník *Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu*, který se poprvé snaží rozsáhleji konceptualizovat pojem evropeizace v českém prostředí. Avšak jeho obsahem jsou velmi krátké kapitoly, jejichž autorům se jen stěží

daří uceleně pojednat o dané problematice. Přínosem pro výzkum evropeizace je zasazení bádání zejména do kontextu zemí střední a východní Evropy, jež zcela jistě pomáhá zaplnit mezery poznání. Bližšímu teoretickému zpracování evropeizace se věnovala Štěpánka Zemanová v článku *Výzkum evropeizace - aktuální problémy a perspektivy*. Tuto práci lze hodnotit jako velmi podařenou, neboť poskytuje kritické zpracování teoretických východisek evropeizace. Autorka se znamenitě vypořádává s pluralitou tohoto konceptu a poskytuje srozumitelný výklad problematiky evropeizace. Evropeizaci *policy* se české práce věnují marginálně, což je pravděpodobně výsledkem dosud nerozšířeného studia veřejných politik. Za všechny tyto práce lze například jmenovat publikaci Moniky Brusenbauch Meislové *Evropeizace české zahraniční rozvojové spolupráce*. Jedná se o velmi podařenou publikaci, jejíž neocenitelný přínos spočívá ve skutečnosti, že se věnuje dosud opomíjenému tématu. Práce této autorky mi byla inspirací pro rozšíření českého výzkumu evropeizace i do oblasti politiky genderové rovnosti, která stejně jako česká rozvojová spolupráce, zůstává opomíjenou agendou výzkumu evropeizace.

Většina dosavadních studií zkoumající politiky genderové rovnosti EU byly zaměřeny zejména na jejich tvorbu na nadnárodní úrovni (srov. Hoskyns 1996, Verloo 2005, Van der Vleuten 2007). Literatura sociálních hnutí pak do menší míry začala s vypracováváním analýz ohledně prosazování zájmů feministických hnutí na půdě Evropské unie (srov. Banaszak et al. 2003). Navzdory šířícímu se zájmu badatelů o problematiku politiky genderové rovnosti, jen hrstka výzkumů se dosud věnovala přímo její evropeizaci. Nejužší část literatury se tedy věnuje vlivu Evropské unie na politiku genderové rovnosti na národní úrovni (srov. Ostner, Lewis 1995, Lombardo 2003).

Nedostatek zájmu o genderové aspekty evropeizace jsou překvapující, neboť agenda genderové rovnosti patří mezi nejrozvinutější oblasti sociální politiky a nadnárodní instituce EU postupem času získaly relativně silné pravomoci, jimiž mohou ovlivňovat postavení žen a mužů v členských státech. Jak poukazuje Mazey, „vývoj politiky genderové rovnosti EU způsobila šok národním politickým systémům“ (Mazey 1998 citováno in Clavero, Galligan 2009: 102). Ačkoliv se akademie široce shoduje, že EU hrála důležitou roli regulátora v oblasti genderové rovnosti, stále chybí komplexní výzkum podporující tuto tezi. Neméně důležitý je fakt, že doposud se většina studií věnovala zejména členským státům západní Evropy. Dynamika evropeizace v kontextu východního rozšíření tak prozatím není komplexně probádána.

Nejvíce prací se dosud zabývalo implementací směrnic do právních řádů členských států. Například James Carporaso a Joseph Jupille (2001) provedli komparativní výzkum vlivu evropské legislativy na tvorbu politik genderové rovnosti ve Francii a Velké Británii, ve kterém kladli důraz na tradiční domácí prostředí, které dle autorů vede k rozlišnému zakotvení evropského právního pořádku. V posledních letech pak v západní literatuře evropeizace politiky genderové rovnosti získává na významu stále více užívaný přístup diskurzivní analýzy, jež umožňuje zkoumat podobu diskurzu na domácí a nadnárodní úrovni (srov. Lombardo, Forest 2013).

V českém prostředí se dosud objevila jediná práce, která se explicitně zabývá evropeizací genderové rovnosti. Jedná se o článek *Popelka na cestě do Bruselu: České skupiny prosazující rovnost mezi ženami a muži a Evropská unie* Ondřeje Císaře a Kateřiny Vráblíkové, jehož cílem je analyzovat vliv Evropské unie na české ženské skupiny od 90. let. Jedná se o vcelku podařenou studii, která nicméně není příliš obsáhlá. Kritickou skutečností se zdá být rovněž nedostatečné navázání na dosavadní poznatky feministické teorie sociálních hnutí, která vyplývá z absence práce se zahraniční literaturou. Pro tuto práci byly tak přínosné dílčí studie zkoumající genderovou rovnost v české republice z různých úhlů pohledů.

Neocenitelnou oporou této práce byla například publikace *Gender a sociální právo* Kristiny Koldinské. Autorka precizně zpracovala téma rovnosti žen a mužů z pohledu sociálního práva. Kladla přitom důraz na mezinárodní právo. Částečně se v textu věnuje stejné problematice i v České republice. Neocenitelný význam pro výzkum předkládané studie mají práce právničky Barbary Havelkové. Za všechny publikace lze uvést *Rovnost v odměňování žen a mužů*, která komplexně pojednává o diskriminaci v odměňování. Autorka se věnuje například reálným statistikám či právní úpravě v na české i evropské úrovni. Poznatky z literatury byly dále doplněny o studium pramenů. Relevantními zdroji pro výzkum evropeizace politiky genderové rovnosti se staly dokumenty Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů České republiky, Usnesení Vlády ČR, stenografické zápisy z jednání Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky, dokumenty Evropské komise atd. Částečně byly také využity dokumenty neziskových organizací.

Na základě určeného vědeckého postupu je práce členěna do tří hlavních celků. První část práce se podrobně věnuje nastavenému teoreticko-analytickému rámci. Pozornost je zde věnována hlavním konceptům, které jsou v práci využívány, tedy konceptu *policy analysis*, evropeizace a politiky genderové rovnosti. V prvé řadě

se kapitola věnuje konceptu *policy analysis*, jehož přínos spočívá zejména v možnosti oddělit obsahovou dimenzi *policy* od pojetí *polity* a *politics*. Práce se zaměří na vliv Evropské unie na oblast *policy*. Dále kapitola mapuje teoretické východisko procesu evropeizace, přičemž se nejprve potýká s četností analytických přístupů tohoto fenoménu, jež se snaží kriticky redukovat. Kromě stručného vývoje teorie a nastínění současných směrů výzkumu je evropeizace koncipována tak, aby její potenciál mohl být využit i v této práci. Důraz je také kladen na specifické aspekty evropeizace kandidátských zemí. Posledním konceptem, který je součástí teoretického rámce, je politika genderové rovnosti. Tato část je věnována východisku této politiky, jež spočívá v asymetrickém rozdělení moci mezi oběma pohlavími. Dále je nastíněno hlavní členění genderových politik, které lze rozdělit na politiku *de iure* a *de facto*.

Druhá kapitola se soustředí na charakteristiku politiky genderové rovnosti na úrovni Evropské unie, jejíž zmapování poslouží k zasazení výzkumu do širšího kontextu. Práce reflektuje čtyři evoluční fáze unijní politiky genderové rovnosti. Od vzniku evropské integrace byla politika genderové rovnosti založená především na strategii rovných příležitostí. Na počátku 90. let se jako doplňující elementy politiky rovných příležitostí konstituují také opatření pozitivní akce a strategie *gender mainstreaming*. Konečně posledním a nejaktuálnějším přístupem Evropské unie v prosazování genderové rovnosti je antidiskriminační politika, která si klade za cíl adresovat vícenásobnou nerovnost. Dále kapitola mapuje primární a sekundární legislativu genderové rovnosti Evropské unie, neboť právě tyto instrumenty užívá Evropská unie k ovlivňování kandidátských, respektive členských států v rámci procesu evropeizace ve směru shora dolů.

Obsahem třetí části práce je aplikace konceptu evropeizace na politiku genderové rovnosti v České republice. Cílem této kapitoly je postihnout změny v oblasti české politiky genderové rovnosti, které souvisí se vstupem do EU. Přičemž se zaměřuje zejména na konkrétní změny v legislativě a institucionálním zabezpečení. Kapitola je záměrně členěna na období před vstupem do Evropské unie (1989 – květen 2004) a období po vstupu do EU (květen 2004 – září 2009). Toto rozdělení umožní blíže zachytit aspekty přístupové evropeizace, která je svým zcela asymetrickým charakterem, odlišná od působení evropeizačního faktoru na členský stát. Obě části obsahují závěrečná shrnutí, která analyzují faktor evropeizace.

1. TEORETICKÝ RÁMEC ANALÝZY

Východiskem této práce je analýza politiky genderové rovnosti v ČR s ohledem na působení vlivů vycházejících ze souvislosti s členstvím v Evropské unii. Pro analýzu konkrétních změn sledované oblasti bude použit přístup *policy analysis*, který společně s konceptem evropeizace a politiky genderové rovnosti tvoří teoretický rámec předkládané studie. Cílem následující kapitoly je představit teoretická východiska této práce.

1.1. Koncept *policy analysis*

Nejširší teoretický rámec používaný v této práci tvoří politologická disciplína s velmi širokým potenciálem, jež si však teprve buduje své postavení v českém vědeckém prostředí. Přestože je téměř nemožné *policy analysis*⁷ jednoznačně definovat, lze ji chápat jako obor, jejímž cílem je popsat a vysvětlit různé formy a dimenze veřejných politik (*policies*). Obsahové vymezení pojmu *policy* nejlépe vynikne v kontextu trojdimenzionálního pojetí politiky, jež přehledně nabízejí autoři Petr Fiala a Klaus Schubert (Fiala, Schubert 2000, Veselý 2009: 18).

Oblast *polity* postihuje institucionální a normativní složku politiky. Je prostorem, ve kterém se politika odehrává, a jeho struktury určují pravidla hry pro politické aktéry. Termínem *politics* se označuje dynamický proces vytváření politiky, v němž se střetávají nejrůznější zájmy a přístupy, které se dle jejich úspěšnosti s různou měrou prosazují. Pojmu *policy* odpovídá obsahová stránka politiky. Jde o konkrétní politická rozhodnutí, opatření, výstupy, programy a jiné výsledky týkající se přímo občanů. Všechny tři dimenze politiky se navzájem překrývají a vytváří jednotu. Konkrétní politický řád je rámcem (*polity*), v němž dochází ke konfliktu, či shodě mezi politickými aktéry (*politics*), jenž následně vede ke konkrétní obsahové politice (*policy*) (Fiala, Schubert 2000: 16–23, Veselý 2009: 18). P. Fiala a K. Schubert se ve své práci zaměřují na popisně analytický a teoretický aspekt *policy analysis*, kterou chápou jako jednu ze subdisciplín politologie. Pro analýzu *policy* je příznačné tázání se po politickém výsledku (*policy*) za předpokladu daného politického systému (*polity*) a určité strategie řešení problémů (*politics*) (Fiala, Schubert 2000: 16–23).

⁷ Termín „*policy analysis*“ je v textu užíván v anglickém originále z důvodu nemožnosti vytvoření správného překladu v českém jazyce. Nejpřesnějším českým překladem je považováno Veselého (2006:12) sousloví „metody analýzy a tvorby veřejných politik“.

Pro účely objektivního a relevantního výzkumu je důležité zřetelně oddělit normativní formu přístupu *policy analysis*. Po vzoru Hala K. Colebatche si text klade za cíl oddělit analýzu pro politiku, ve smyslu tvorby doporučení o tvorbě politiky, od analýzy politiky coby popisu jednání politických aktérů (Colebatch 2005: 86), která bude užívána v této práci.

Význam *policy analysis* pro tuto práci spočívá v možnosti její aplikace na oblast politiky genderové rovnosti v ČR, na jejímž základě bude možné určit vliv EU. V společném kontextu procesu evropeizace a *policy analysis* je dále nutné nastínit obecný předpoklad výzkumu, a sice že evropská integrace ovlivňuje domácí úroveň ve všech třech dimenzích politiky. Evropeizační tlak se projevuje jak v politických interakcích (*politics*), tak také v institucionální struktuře (*polity*) a veřejných politikách (*policy*) členských zemí, případně zemí, které jsou v určitém vztahu s EU (Börzel, Risse 2009: 4).

Pro tuto práci je však preferováno definovat evropeizaci jako dopad evropské integrace na domácí politiku ve smyslu *policy*, z jejíhož obsahu bude především sledován vliv unijní úrovně na (1) konkrétní legislativní změny v politické agendě rovnosti žen a mužů na domácí úrovni a (2) zřízení speciálních orgánů na podporu rovnosti.

1.2. Koncept evropeizace

Evropská unie je svou podobou jedinečnou organizací. Vytváří společný evropský prostor, ve kterém manévrují jednotlivé členské země, jež jsou současně tímto prostředím ovlivňovány. O zachycení interakcí a vazeb mezi státní a nadnárodní úrovní EU v politologických a jiných společenských vědách usiluje stále častěji užívaný přístup evropeizace (Brusenbauch Meislová 2012: 34). Rovněž tato práce analyzuje politiku genderové rovnosti České republiky evropeizační optikou. Cílem následující kapitoly je nastínit základní východiska konceptu evropeizace.

1.2.1. Pluralita politologických konceptů evropeizace

Evropeizace je termínem, který si pro své výzkumy osvojují studenti a studentky různorodých oborů. Zároveň je však konceptem, jehož širší užívání bývá hojně diskutována, někdy dokonce zpochybňována. Prvně byla perspektiva evropeizace například uplatněna teoretiky historické vědy v souvislosti se zkoumáním šíření

evropských hodnot a norem do koloniálních držav tehdejších mocností starého kontinentu (Featherstone 2003: 6). V politologicko-minimalistickém pojetí, jež tato studie privilegovaně používá, však postihuje „*dopady evropských integračních procesů na domácí úrovni, tedy změny vyvolané integračními procesy v různých sférách vnitřního prostředí státu*“ (Zemanová 2007: 32). Práce si účelně osvojuje tuto užší definici, neboť je nutné jasně stanovit hranice pro výzkum vztahů Evropské unie a členského státu.

Politologicky orientovaný výzkum evropeizace má své počátky již v 80. letech 20. století, ale k jeho expanzi dochází až v 90. letech v souvislosti s intenzifikací integračního procesu, jež se projevila například podpisem Maastrichtské smlouvy.⁸ Prohlubující se charakter evropské integrace a stále složitější a přísnější rozšiřování společenství přinesly nové výzvy výzkumu, které nebylo nadále možné vysvětlovat pomocí tradičních teorií integrace (Lombardo, Forest 2012: 4). Došlo tak k pomyslnému obratu, kdy hlavní zájem akademické obce přestal být nadále upřen na vytváření evropských institucí a procesů vycházejících z přenosu kompetencí ze státní roviny na nadnárodní úroveň a ohniskem bádání se mimo jiné stal rovněž vliv EU na domácí úroveň členských zemí. Na rozdíl od studií integrace jsou pro výzkum evropeizace stěžejní dopady integračních procesů ve vnitřním prostředí státu.

Přestože evropeizace patří v současné době k jednomu z nejužívanějších přístupů k výzkumu evropské integrace, je poměrně novým konceptem, a proto zůstává předmětem široké diskuze a prochází neustálým procesem reformulací a zpřesňování (Brusenbauch Meislová 2012: 33). Z tohoto důvodu tak někteří odborníci rezignují nazývat evropeizaci teorií a upřednostňují jiná pojmenování jako např. fenomén, teoretické uchopení, či výzkumný rámec (Bulmer 2007: 47, Featherstone, Radaelli 2003: 34). Johan P. Olsen například rozlišuje nejméně pět různých významů evropeizace, jimiž jsou 1. změna a expanze vnějších teritoriálních hranic EU, 2. rozvoj institucí a organizací na evropské úrovni, 3. pronikání evropské dimenze do národních a subnárodních institucí, 4. vývoz evropské politické organizace a vládnutí mimo Evropu, 5. politický projekt unifikace Evropské unie (Olsen 2002: 923–924). Na problém nejednotné definice dále poukazuje Štěpánka Zemanová, která zdůrazňuje, že „*vymezení pojmu evropeizace v literatuře z oblasti mezinárodních vztahů*

⁸ Výsledky Featherstonova výzkumu potvrzují, že zájem o koncept evropeizace roste v souvislosti se zrychlením vývoje evropské integrace v 90. letech 20. století.

a politologie existují desítky, možná i stovky, často však zůstávají záležitostí jediné stati“ (Zemanová 2007: 32).

Mezi prvními teoretiky, již se snažili o precizní konceptualizaci termínu evropeizace, byl americký politolog Robert Ladrech, který ve svém článku o vlivu EU na francouzský politický systém, evropeizaci definoval jako „*postupný proces přeměny směru a podoby politiky do takové míry, že se ekonomická a politická dynamika Evropských společenství stává součástí organizační logiky národní politiky a její tvorby*“ (Ladrech 1994: 69). R. Ladrech došel ve svém výzkumu k závěru, že ačkoliv změna vnitřního prostředí byla znatelná, její finální podoba silně závisela na působení zprostředkujících faktorů na domácí úrovni, a odvrátil tak obavy z homogenizace evropských států. V uvedeném výzkumu R. Ladrech akcentoval změny vyvolané vertikálním tlakem shora dolů (*top-down*). Pozdější práce však odhalily komplexnější podobu vztahu domácí a nadnárodní úrovně. Tento teoretický vývoj rozdílného pohledu na proces evropeizace dnes bývá odlišován oddělením evropeizačního výzkumu na dvě vlny či generace, přičemž lze tvrdit, že jedna předcházela druhé.

Pro první vlnu evropeizačního výzkumu, mezi jejíž představitele patří rovněž Robert Ladrech, je, jak již bylo řečeno, příznačná perspektiva shora dolů (*top-down*), kdy na základě nesouladu vnitřního prostředí státu a unijní úrovně vyvolává EU adaptační tlak na členské státy (Börzel, Risse 2000: 1). Vliv EU je tak operacionalizován jako nezávisle proměnná, která vysvětluje vnitřní změnu prostředí státu ve smyslu procesu *downloading* z nadnárodní na národní úroveň. (Lombardo, Forest 2012: 5). Hlavním východiskem prací této vlny se stal koncept nesouladu tzv. *misfit* mezi politikami, procesy a institucemi na evropské a národní úrovni (Brusenbauch Meislová 2012: 34). Za předpokladu, že existuje nesoulad mezi oběma rovinami, je evropeizace pravděpodobnější.

Druhá vlna výzkumu evropeizace považuje tento fenomén za obousměrný proces. Interakce mezi evropskou a státní úrovní již není vnímána jako jednosměrná cesta, nýbrž jako cyklus, v němž členské státy nejsou pasivními aktéry, ale formují rozhodování na evropské úrovni, které zpětně ovlivňuje rovinu vnitrostátní. Evropeizace tak neprobíhá pouze ve směru shora dolů, ale i zdola nahoru (*bottom-up*), čímž bývá označován potenciální přenos vlastních témat a národních preferencí a norem na unijní úroveň (Rovná et al. 2007: 10). Na rozdíl od první generace druhá vlna evropeizačního výzkumu odmítá jednoduchý popis proměnných a považuje jejich vztah za interaktivní a oboustranný (Zemanová 2007: 37). Evropeizace ve směru shora dolů v tomto pojetí

nepředstavuje nutně přizpůsobení státní úrovně přejímáním komunitárního práva, ale je brána v úvahu rovněž možnost resistance. Ve směru zdola nahoru se mohou členské státy pokusit o zmírnění nesouladu mezi evropskými požadavky a vnitrostátními politikami a institucemi. Do popředí bádání se dostávají rovněž měkčí (*soft*) procesy, jako je např. sociální učení národních aktérů, které zachází za vertikální rovinu evropeizace a zkoumá úroveň horizontální (Brusenbauch Meislová 2012: 37).

Nejčastěji citovaná definice autorů této vlny pochází z pera Claudia M. Radaelliho, podle jehož pojetí je evropeizace „*proces a) utváření, b) rozptylování a c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat politiky, stylů, způsobů ‚jak dělat věci‘ a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v politických procesech na úrovni EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskurzu, identit, politických struktur a veřejných politik*“ (Radaelli 2000: 4). Pojetí C. M. Radaelliho je přínosné pro jeho důraz na neformální aspekty tvorby politiky, avšak omezuje se na strohé pojetí shora dolů, jež neodráží komplexní realitu evropeizačního procesu.

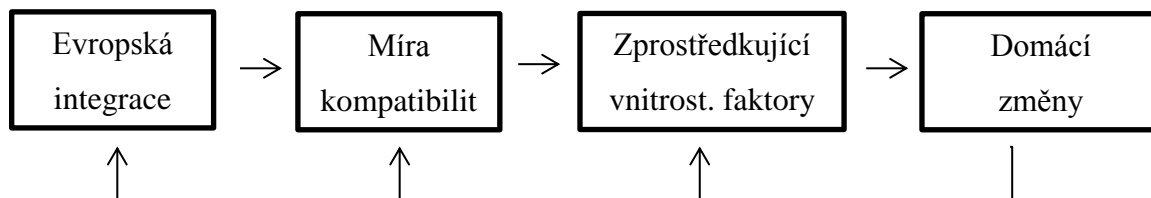
Pro tuto práci je preferováno definovat evropeizaci jako dopad evropské integrace na domácí politiku. Text tak přistupuje k problematice evropeizace na základě její duální funkčnosti. Prvně je kladen důraz na roli evropské úrovně, která je operacionalizována jako nezávisle proměnná ovlivňující domácí rovinu. Pozornost je upřena na to, jakým způsobem EU ovlivňuje politiku členského, respektive kandidátského státu. Ve druhé funkci je evropeizací postihnut proces, v jehož rámci se vnitrostátní struktury adaptují evropské integraci (Caporaso 2007: 27). Následující podkapitola definuje základní mechanismus evropeizace využíván v této práci.

1.2.2. Mechanismus evropeizace

Základní model mechanismu evropeizace je založen na předpokladu existence tří fází tohoto procesu, jež jsou blíže zmapovány ve schématu č. 1. Podle této logiky je v prvním kroku potřeba identifikovat nepřeborné množství politických aktivit, do nichž se zapojují hlavní aktéři EU, tj. Evropská rada, Evropská komise, Evropský parlament a Evropský soudní dvůr, který si své důležité postavení získal rovněž svými rozsudky v oblasti genderové rovnosti, jejichž pomocí mohl být rozsah evropského práva precizně interpretován a dotvářen. Jak již bylo zmíněno, byla to právě studia evropské integrace, jež po dlouhou dobu dominovala zájmu akademické obce. Výzkum

vlivu tohoto procesu na členské státy byl však marginální. O doplnění těchto mezer bádání se snaží fenomén evropeizace (Caporaso 2007: 28).

Schéma č. 1 Evropeizace a domácí změna

Zdroj: Autorka na základě Caporaso 2007: 28.

Druhá fáze souvisí s mírou kompatibility mezi evropskou integrací a domácí úrovní (*goodness of fit*). Stupeň souladu mezi oběma rovinami určuje míru adaptačního tlaku, který je vyvíjen na vnitrostátní prostředí. Čím nižší míra kompatibility (*misfit*), tím větší tlak vyvíjí EU na členské státy, aby se přizpůsobily jejím požadavkům. Adaptační tlak lze rozdělit na přímý a nepřímý. Přímým tlakem se označují „*možnosti využití různých stimulů (například příslib poskytnutí finanční pomoci ze strukturálních fondů) nebo kontrolních a donucovacích mechanismů (pravidelná hodnocení státu Evropskou komisí, žaloby na neplnění povinností a podobně)*“. Nepřímým tlakem se rozumí samotné „*přenesení pravomocí na komunitární orgány, z příslibu států podrobit se příslušným rozhodnutím, popřípadě ze skutečnosti, že se přizpůsobují ostatní státy*“ (Zemanová 2007: 34). Nicméně adaptační tlak nemusí vést nutně k harmonizaci obou rovin. Domácí úroveň se naopak může postavit vůči evropským požadavkům rezistentně. Christoph Knill a Andrea Lenschow v tomto kontextu argumentují, že převládající odpověď ze strany státu je vystavena na co největší snaze zachovat status quo, popřípadě přijmout vyžadované změny a současně minimalizovat ceny institucionální adaptace (Knill, Lenschow 2005: 116).

Konečnou podobu tohoto tlaku ovlivňují zprostředkující vnitrostátní faktory, neboť jak poznamenává James Caporaso, „*cesta z Bruselu k členským státům není přímočará*“ (Caporaso 2007: 30). Těchto zprostředkujících faktorů na domácí úrovni je nespočet. Mohly by jimi být označeny téměř všechny strukturální podmínky, které mají vliv na dopad evropské integrace. Zprostředkující faktory lze rozlišit na formální, neformální instituce a instituce s právem veta. Formální zprostředkující instituce napomáhají prosazení strukturální změny. Neformální struktury mohou být politické a organizační kultury, které mohou ovlivnit aktéry v uvažování, zda využít adaptačního

tlaku k prosazení jejich zájmů. Instituce s právem veta mohou ztížit či překazit domácí změnu (Caporaso 2007: 31).

Konečně vnitřní nebo domácí změny pomáhají odkrýt dopad integračního procesu v různých sférách vnitřního prostředí státu. Obecně lze říci, že je lze sledovat ve všech třech sférách politiky, tedy v oblasti *policy*, *politics* a *polity*. Je možné rozlišit explicitní vnitřní změny, které jsou nadnárodními strukturami požadovány přímo a striktně, a implicitní vnitřní změny, jimiž jsou rozhodnutí na nadnárodní úrovni „*pouze indukovány a přímo z nich nevyplývají*“ (Brusenbauch Meislová 2012: 42).

Je důležité zdůraznit, že každá z těchto zmíněných proměnných má schopnost přímo či nepřímo ovlivňovat všechny ostatní fáze. Jedná se tak o reflexivní model, kdy například, evropská integrace přímo ovlivňuje míru kompatibility, avšak nepřímo působí na domácí strukturální změny (Caporaso 2007: 28–34). Jak již bylo nastíněno v předchozí části této práce, vnitrostátní prostředí zpětně ovlivňuje integrační proces, avšak pro účely analýzy je výzkum ukončen fází domácích změn, což je dáno omezeným obsahem a vymezením tématu této studie. Práce totiž výhradně zkoumá empiricky dokumentovatelnou přítomnost procesu evropeizace v politice genderové rovnosti na domácí úrovni. Nelze však vyloučit vliv členských států na podobu dané politiky na unijní úrovni.

Reakce domácí politiky na evropeizaci přitom může nabývat různých podob. Evropeizační literatura tak inklinuje spíše k vytváření stupnic, pomocí kterých tento vliv hodnotí, na úkor používání pouhých binárních termínů, tedy zda k evropeizaci došlo, či nikoliv (Sedelmeier 2011: 9). C. M. Radaelli (Radaelli 2003) například v této souvislosti uvádí čtyři stupně pomyslné škály případné adaptace. Za prvé rozlišuje odmítání (*rentrenchement*), kdy se v důsledku negativní reakce domácího prostředí národní politika stane ještě méně evropskou, než byla dříve. Pro inercii (*inertia*) je typické, že stát vykazuje lhostejnost vůči evropským požadavkům, případně je uplatňována zdržovací taktika. Tato skutečnost může vyústit k nesouladu s evropskou legislativou, potažmo k zahájení řízení pro porušení povinností členského státu. Reakce na adaptaci může dle C. M. Radaelliho nabýt také podoby absorpce (*absorption*), kdy dochází k určitým změnám, avšak pouze na nízké úrovni. Konečně transformací (*transformation*) se označuje situace, kdy dochází ke změně základní logiky původní praxe (Radaelli 2003: 35–36). Na závěr je třeba upozornit, že pro určení míry evropeizace neexistují měřitelné indikátory, které by umožnily jednoznačně přiřadit výsledky výzkumu výše zmíněným kategoriím (Brusenbauch Meislová 2013: 43).

1.2.3. Evropeizace v kontextu střední a východní Evropy

Ačkoliv se výzkum evropeizace soustředil především na země západní Evropy, v souvislosti s přístupovým procesem států SVE vyvstaly nové otázky ohledně možnosti aplikace evropeizační optiky rovněž za hranice EU. Pád komunistických režimů se stal pro většinu zemí SVE impulsem pro „návrat do Evropy“, který se v mnoha případech proměnil v hlavní cíl zahraniční politiky těchto zemí v 90. letech a vyvrcholil východním rozšířením EU v roce 2004 (Schimmelfennig, Sedelemeier 2007: 88). Proces přistoupení však svědčil Unii mnohem větší vliv na implementaci politik v kandidátských státech, než je tomu v případě členských států. V tomto kontextu začal být kladen důraz na odlišování logiky předvstupní evropeizace, která je na rozdíl od jejího tradičního pojetí, charakteristická asymetrickým vztahem mezi unijní a domácí úrovní.

Podle Franka Schimmelfenniga a Ulricha Sedelmeira byl vliv EU na nové členské státy nejzřetelnější a nejobsáhlejší, protože zisk členství silně závisel na splnění evropských požadavků a byl hnán kondicionalitou, jež se stala hlavním středem zájmu výzkumu předvstupní evropeizace. Politika kondicionality neboli podmíněnosti funguje na principu odměny, kterou mezinárodní organizace slibují za splnění určitých podmínek (Schimmelfennig, Sedelemeier 2007: 88–89). V případě východního rozšíření musely kandidátské země nejdříve přijmout evropská pravidla a *acquis communautaire*, ustavit instituce a vylepšit administrativní nastavení k jejich implementaci. Teprve po splnění těchto podmínek mohlo být přístupujícím zemím SVE přiznáno členství v Evropské unii.

Evropeizace v předvstupním období je de facto jednosměrným procesem, který kandidátským státům neumožňuje prosazovat vlastní zájmy a preference na unijní úrovni. Na rozdíl od obousměrného procesu běžné evropeizace, působí unijní vlivy pouze ve směru shora dolů. Zároveň se snižuje role domácích zprostředkujících faktorů, jež jsou přehlíženy pod vidinou zisku členství (Marek 2010: 20). Dochází tak pouze k technickému přijímání evropských požadavků bez širší společenské diskuze.

Tyto poznatky jsou relevantními i pro zkoumanou oblast této práce. Politika genderové rovnosti EU byla součástí 13. kapitoly *acquis communautaire* a lze předpokládat, že její vývoj v České republice byl ovlivněn kondicionalitou přístupového procesu, kdy Evropská unie měla znatelné prostředky, které ji umožňovaly vyvíjet významný tlak na budoucí členské státy.

1.3. Koncept politiky genderové rovnosti

Politika genderové rovnosti vychází z poznání, že rozdíly, které je mezi ženami a muži možné sledovat v současné společnosti, například v individuálních schopnostech, v zastoupení v různých sférách společnosti apod., nejsou přirozené či neměnné a nevyplývají z biologických rozdílů. Podstatu těchto odlišností pomáhá pochopit koncept gender, který vychází z předpokladu, že ženami a muži se nerodíme, nýbrž se jimi stáváme (De Beauvoir 1989). „*Gender se vztahuje k sociálním rozdílům mezi ženami a muži, které jsou získané, mění se v průběhu času a mohou být velmi rozdílného charakteru jak v rámci jednotlivých kultur, tak i napříč různými kulturami.*“ Zatímco „*pohlaví se vztahuje k biologicky determinovaným rozdílům mezi muži a ženami* (Petrášek 2007: 70). Týká se tak například odlišností ve fyzické síle,⁹ reprodukčním ústrojím ženy a z něhož vyplývající těhotenství, či kojení apod. Většina rozdílů mezi muži a ženami je však uměle konstruovaná a je denně potvrzována společenskými očekáváními, která jsou přidělena jednotlivým kategoriím – žena a muž. Nakonec je nutné upozornit, že hranice mezi biologickým a sociálně konstruovaným je jen těžce popsitelná a často nám zůstává skryta. Jen stěží je lze od sebe oddělit a ještě hůře tato oddělení subjektivní komunikací popsat.

Avšak aby bylo možné dosáhnout precizní definice politiky genderové rovnosti, je důležité vycházet z plnohodnotného konceptu genderu, jenž vychází ze studií teoretičky Joan Scott (Scott 1986), pro kterou je kategorie genderu především sociálně a historicky konstruovaným vztahem. Pokud se tedy zdůrazňují genderové asymetrie, je vždy nutné brát v zřetel rozložení moci mezi muži a ženami. Genderové vztahy jsou ze svého charakteru vztahy mocenské a i v tomto ohledu jsou asymetrické. Jednoduše řečeno, ve většině oblastí společenského života disponují muži větší mocí a kontrolují více zdrojů než ženy (Scott 1986). Politika genderové rovnosti se snaží tyto asymetrie napravit a lze ji definovat jako „*všechna rozhodnutí, cíle a opatření přijatá veřejnými orgány za účelem prosazování rovnosti mezi muži a ženami a zlepšení sociálně-ekonomického, politického a kulturního postavení žen*“ (Bustelo, Lombardo 2007: 11).

Jak ale poukazují Verloo a Lombardo (Verloo et al. 2007: 22) i představa o rovnosti žen a mužů je společensky vytvořeným konstruktem a často diskutovaným konceptem, o jehož významu se přou nejen feministické teorie dnešní i minulé doby. Lze namítat, že dosud nebyl nalezen konsenzus ohledně jednotné definice genderové

⁹ Ačkoliv existují teorie, které rovněž věří v její historicko-společenskou konstruovanost.

rovnosti a nelze ani tvrdit, že mezi aktéry politiky, občanské společnosti a akademie panuje obecná shoda o tom, co genderová rovnost představuje, nebo by představovat měla. Tento koncept není ničím jiným, než „pouhým obalem prázdné krabice“, jejíž obsah může mít tolik významů a vizí, kolik jí je dovoleno pojmout (Verloo, Lombardo 2007: 22). Rozdílné představy a vize o genderové rovnosti vedou k vytváření odlišných metod politiky genderové rovnosti, které jsou patrné napříč různými styly její tvorby v jednotlivých státech Evropy, potažmo celého světa. Teorie genderové rovnosti však přesahuje vymezení této práce, jejímž cílem není zhodnotit reálné dopady politiky genderové rovnosti na postavení žen a mužů, ale spíše zkoumat vliv unijní roviny na vnitrostátní prostředí po obsahové stránce.

1.3.1. Politika genderové rovnosti de iure a de facto

Z teoretického a především praktického hlediska je možné genderové politiky členit do dvou užších skupin. Za prvé se jedná o politiky ve smyslu *policies*, jež vychází z konceptu přímé diskriminace na základě pohlaví. Druhou skupinou lze označit politiky, které mají za cíl postihnout v širší míře nerovnosti s původem v genderové roli a snaží se cílit na situaci nepřímé diskriminace.

V kontextu přímé diskriminace je politika genderové rovnosti zaměřena na méně příznivé jednání s ženami či muži ve srovnatelné situaci. Za přímou diskriminaci na základě pohlaví, lze považovat takovou skutečnost, *kdy je s určitou osobou zacházeno hůře z důvodu jejího pohlaví, než je, bylo a by bylo zacházeno s jinou lidskou bytostí v podobné situaci* (Prechal, Burri 2009: 4). Příkladem této diskriminace de iure může být například znevýhodňování žen nebo mužů při zaměstnávání, omezený přístup do vzdělání či nerovný plat za stejnou práci apod. Tato první skupina politik genderové rovnosti, pro niž je typická strategie rovných příležitostí žen a mužů, vychází z argumentu stejnosti mezi oběma pohlavími. Politiky rovných příležitostí žen a mužů mají proto za cíl eliminovat očividné překážky jejich socioekonomické a politické účasti ve veřejné sféře klasického liberálního pojetí.

Formální rovnost je však pouze prvním krokem k reálné materiální rovnosti de facto. Na tomto předpokladu vystavěla své kampaně feministická hnutí druhé vlny z 60. až 80. let minulého století, která začala upozorňovat, že pouhý zákaz diskriminace na základě pohlaví není dostatečným nástrojem pro její odbourání a že původ nerovnosti mezi muži a ženami zachází daleko za veřejnou sféru. Stále zřejmější

se jevila role tradičních genderových rolí ve vytváření nerovností de facto a jejich různé působení na ženy i muže (Blofield, Haas 2012: 706). Pod heslem „osobní je politické“ feministická hnutí začala dávat najevo svůj nesouhlas s klasicko-liberální dichotomií veřejné a soukromé sféry a do současnosti usilují o rozšíření agendy rovných příležitostí o zdánlivě genderově neutrální témata (Pateman 1996: 46–50). Jinými slovy, důraz je kladen na fakt, že ženy nečelí diskriminaci pouze na základě jejich pohlaví, ale i na základě jejich genderové role.

Skutečnost, že navzdory dosažení formální rovnosti žen a mužů ve většině evropských zemí, si ženy stále vydělávají méně než muži, jsou pravděpodobněji obětmi domácího násilí a sexuálního obtěžování atd., vede politické elity k potřebě adresovat genderové nerovnosti s původem ve společenských normách a institucích (Blofield, Haas 2012: 706). Evropské právo nazývá nepřímou diskriminaci jako situaci, kdy „v důsledku zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo zvyklosti byly znevýhodněny osoby jednoho pohlaví¹⁰ v porovnání s osobami druhého pohlaví“. Koncept nepřímé diskriminace směřuje od rovných příležitostí žen a mužů k rovnosti výsledků.

Pokud však mají být obě východiska správně uplatňována k dosažení rovnosti, je nutné odlišit diskriminaci bez možného rozumného odůvodnění od přiměřeného rozlišování. O diskriminaci se tedy nejedná, když je rozdílné zacházení na základě jinak zakázaného kritéria odůvodněno legitimním cílem a prostředky jsou přiměřené a nezbytné (Koldinská 2010: 15–16). Diskriminačním jednáním tak nebude například nepřijetí chlapce do dívčího pěveckého souboru nebo vyloučení ženy z možnosti obsazení herecké mužské role.

¹⁰ Pojem diskriminace na základě pohlaví je v zásadě totožná s pojmem diskriminace na základě genderu, bez ohledu na významové odlišnosti obou kategorií.

2. POLITIKA GENDEROVÉ ROVNOSTI NA ÚROVNI EU

Rovnost žen a mužů je základním principem a společnou hodnotou Evropské unie, která zasahuje do všech sfér společenského života. Zásada genderové rovnosti je zakotvena do primárního práva již od 50. let minulého století, avšak její charakter bývá často považován za rozporuplný. Na jednu stranu jsou snahy EU označovány za důležité a pokrokové v souvislosti s propagací rovnosti žen a mužů v členských státech, které jsou v tomto směru spíše rezistentní. Na druhou stranu bývá Unie kritizována za upřednostňování liberalizace a privatizace na místo posilování sociálního státu a za ochranu spíše zaměstnaneckých než občanských práv (van der Vleuten 2007: 11).

Silný akcent genderové rovnosti jako nástroje vedoucího k ekonomickému růstu EU je zřejmý. Avšak v posledních letech je nutné přihlídnout k významným změnám v přístupu k tvorbě politik genderové rovnosti na úrovni Evropské unie. Detailní pohled na evropskou legislativu potvrzuje konceptuální obrat z politik rovných příležitostí¹¹ jako prostředků, jejichž cílem je ženám zaručit stejná práva, k takovým politikám genderové rovnosti, které usilují o potírání společensky konstruovaných nerovností nejen v zaměstnání (Sümer 2009: 68). Cílem této kapitoly je zmapovat koncept politiky genderové rovnosti na úrovni Evropské unie.

2.1. Legislativní a koncepční rámec politiky genderové rovnosti EU

V současnosti je legislativa genderové rovnosti již jádrem politiky rovnosti žen a mužů Evropské unie. Její tvorba však zdaleka nepředstavovala původní záměr společenství, ale vznikla spíše jako postranní efekt politických ústupků členských států. Ačkoliv byla zpočátku omezena především na otázku rovné odměny za stejnou práci, stala se impulsem pro rozšiřování agendy rovnosti i do dalších oblastí (Roth 2008: 3).

Politologická literatura dnes reflektuje čtyři evoluční fáze politiky genderové rovnosti. Od vzniku evropské integrace byla politika genderové rovnosti založená především na strategii rovných příležitostí.¹² Ekonomický charakter společenství zúžil její rozsah, jak již bylo řečeno, zejména na ustanovení zajišťující rovnost na trhu práce.

¹¹ Princip rovných příležitostí byl dříve reflektován v samostatné politice EU, v tzv. politice rovných příležitostí. V současnosti se v oficiálním jazyce EU používá označení „politiky genderové rovnosti“, které naznačuje širší pojetí agendy zasahující za hranice rovných příležitostí, a proto je tento název také využíván v této práci.

¹² Rovné příležitosti pro muže a ženy evokují absenci překážek bránících občanům na základě jejich příslušnosti k pohlaví v účasti na ekonomice, politice a sociální oblasti.

V 80. letech však vznikají nové politické strategie, které se plně konstituují v následujícím desetiletí. Opatření pozitivní akce a *gender mainstreaming*¹³ se tak postupně staly doplňujícími elementy politiky rovných příležitostí v překonávání nerovností mezi ženami a muži (Lombardo, Meier 2007: 52). Nejnovějším konceptem, který tvoří součást unijní politiky genderové rovnosti je antidiskriminace, která usiluje o vyrovnání nerovností vyplývajících z pohlaví, ale i rasy, sexuální orientace a dalších diskriminačních kategorií (Lombardo 2004: 45). V časovém horizontu se tak z původně ekonomicky motivovaných závazků politiky genderové rovnosti stál hlavní pilíř komunitární agendy.

Od konstituování politiky genderové rovnosti se na evropské úrovni vyvinula značná řada legislativních textů, jejichž cílem je vyrovnávat nerovnosti mezi oběma pohlavími. Unijní politika genderové rovnosti je kromě primárního práva, obsažena také v sekundární legislativě, judikatuře Evropského soudního dvora a v mnoha politických dokumentech. Pro vymezení tématu práce je nutné věnovat zvláštní pozornosti primární legislativě a sekundárnímu právu genderové rovnosti Evropské unie, neboť právě tyto instrumenty užívá Evropská unie k ovlivňování kandidátských, respektive členských států v rámci procesu evropeizace ve směru shora dolů.

2.1.1. Primární legislativa

Politika genderové rovnosti je na evropské úrovni vytvářena od vzniku Evropského hospodářského společenství. Jejich základním kamenem se stal článek 119 SES, v současnosti článek 157 Smlouvy o fungování Evropské Unie, tzv. Římských smluv, který stanovil, že „každý členský stát zajistí uplatnění zásady stejné odměny mužů a žen za stejnou nebo rovnocennou práci“ (Bobek et al. 2007: 126). Zahrnutí zásady rovné odměny za stejnou práci bylo iniciováno především z ekonomických zájmů a nelze hovořit o motivaci prosazování ženských práv u žádného z politických reprezentantů (van der Vleuten 2007: 50). Hlavním cílem evropského společenství, a především Francie¹⁴, bylo zajištění jednotných podmínek v rámci vznikajícího jednotného trhu pro všechny členské země (Martinsen 2007: 548).

¹³ *Gender mainstreaming* usiluje o „mobilizaci všech všeobecných politik a opatření specificky za účelem dosažení rovnosti, a to tak, že se již ve fázi plánování berou aktivně a otevřeně v úvahu jejich možné účinky na příslušnou situaci mužů a žen. To znamená systematicky zkoumat opatření a politiky a brát v úvahu tyto možné účinky při jejich definování a realizaci“ (Evropská komise 1996).

¹⁴ Francie byla jedinou zemí, která již tuto zásadu dříve přijala. Stalo se tak roku 1953 a to na základě konvence č. 100 Mezinárodní organizace práce, která v 50. letech položila základy této agendy

Smlouvy předpokládaly implementaci legislativy do 31. prosince 1962. V praxi ale žádný ze členských států takto neučinil a ještě roku 1968 ženy nebyly chráněny adekvátní legislativou, která by zabránila nerovnému platovému ohodnocení, zejména v sektorech zaměstnávajících většinu žen (van der Vleuten 2007: 66).¹⁵ Navzdory původním úmyslům vládních garnitur členských států, se z článku 119 SES postupem času stal důležitý nástroj k zlepšení pracovních podmínek žen a právní základ evropské legislativy rovnosti žen a mužů, který umožnil vydávání sekundární legislativy, především směrnic Rady Evropského společenství (ES), potažmo EU v této oblasti.

Zavedení principu rovného platu do právních řádů jednotlivých zemí se stalo jednou z priorit sociálního akčního programu ES z roku 1974. Komise našla své nejpovolanější spojence v ženských hnutích, jejichž mobilizace sílila pod tlakem tehdejších společenských změn přelomu 70. let. Masivní vstup žen na trh práce a jejich zvyšující se úroveň vzdělání vedly ke změnám v jejich politických preferencích. Pozice pravicových vlád oslabila a uvolnila levici prostor k prosazování požadavků ženských hnutí (van der Vleuten 2007: 73). Opoždění v implementaci byla také způsobena dohady o definici „rovného platu“, jež nedlouho poté ukončil rozsudek ve věci Defrenne,¹⁶ kdy článek 119 nabral praktického významu. Evropský soudní dvůr potvrdil vertikální¹⁷ a poprvé připustil horizontální¹⁸ účinek zakládajících smluv i tam, kde článek Smlouvy předpokládá další implementaci a umožnil Komisi rozšířit definici zásady stejné odměny za stejnou práci rovněž na platby sociálního zabezpečení (Bobek et al. 2011: 48–49). Posledním stimulem pro správnou implementaci se stal tlak Organizace spojených národů, která vyhlásila rok 1975 Mezinárodním rokem žen a přinutila Společenství k přijetí společné agendy.¹⁹ Definitivně byly spory ukončeny vydáním směrnice Rady 75/117/EHS o sblížování právních předpisů členských států

v členských státech ILO, tedy rovněž v členských státech Evropského společenství uhlí a oceli. Ty ji však dosud neratifikovaly a francouzská vláda se tak obávala nespravedlivé soutěživosti v rámci liberalizovaného trhu, kde by ekonomiky zbylých členských států mohly být zvýhodněny levnou ženskou prací (van der Vleuten 2007: 35).

¹⁵ Evropská komise se projevila v této věci jako neefektivní. Její nečinnost byla ovlivněna obavami ze ztráty podpory Rady pro usnesení v jiných oblastech (van der Vleuten 2007: 67).

¹⁶ Věc 43/75, Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena (1976) ECR 455.

¹⁷ Věc Defrenne potvrdila právo jednotlivce dovolat se přímého účinku Smluv neomezeně a to i v takovém případě, kdy jsou ustanovení Smlouvy výslovně určena členským státům (Bobek, Bříza, Komárek 2011: 52).

¹⁸ Soudní dvůr ve věci Defrenne připustil, že ustanovení Smluv se může dovolávat také jednotlivec vůči jinému jedinci (Bobek et al. 2011: 52–53).

¹⁹ Společenství šlo především o prestiž a pokrokovost před státy komunistického bloku a G-77 (van der Vleuten 2007: 77).

týkajících se provedení zásady stejné odměny za práci stejného hodnoty pro muže a ženy.

Primární legislativa v oblasti genderové rovnosti až do 90. let nezaznamenala výraznějších změn, nicméně následující dekáda znamenala pro ES radikální změnu základních smluv. Maastrichtská smlouva o Evropské unii, která dne 1. ledna 1993 nabyla účinnosti, zavedla trojpilířovou strukturu Společenství. K supranacionálnímu prvnímu pilíři přibýly další dva mezivládní pilíře společné zahraniční a bezpečnostní politiky a spolupráce v oblasti justice a vnitra. Pro oblast genderové rovnosti bylo důležité vytvoření příznivého prostředí vycházejícího z rozšíření kompetencí o řadu dalších sektorových politik. V samotné smlouvě však k žádné novele nedošlo. Genderová politika byla projednávána skrze Dohodu o sociální politice, jež byla později připojená k Maastrichtské smlouvě.²⁰ Dohoda potvrdila unijní směřování k zajišťování pracovních práv zaměstnanců a zaměstnankyň a obsahovala mimo jiné závazek smluvních států podporovat rovnost příležitostí mezi muži a ženami na trhu práce a rovné zacházení na pracovišti.²¹ Poprvé byl však zakotven princip přiměřeného rozlišování dávající členským státům možnost přijmout „*taková opatření, která jsou příznivější pro ženy k podpoře jejich výkonu výdělečné činnosti a k předcházení či vyrovnání jejich profesního znevýhodnění*“ (Protokol o sociální politice 1992).²² Toto ustanovení je prvotním krokem, jenž kromě rovnosti de iure, směřuje také k politice cílící na dosažení rovnosti de facto.

Amsterdamská smlouva z roku 1997 znamenala pro politiku genderové rovnosti významný posun a umožnila vstup klíčových konceptů genderové rovnosti do primárního práva Evropské Unie. Článek 2 Smlouvy zakládající Evropské společenství ve znění Amsterdamské smlouvy uvádí, že „*úkolem Společenství je vytvořením společného trhu a hospodářské a měnové unie, stejně jako prováděním společných politik nebo činností uvedených v člancích 3 a 4 podporovat ... rovnost žen a mužů*“. Důležitým zlomem pro politiku genderové rovnosti EU je pak zaznamenán pod článkem 3(2), jež představuje právní základ konceptu *gender mainstreaming* a zavazuje Unii „*ve všech činnostech členských států a Společenství usilovat o eliminaci nerovností a propagaci rovnosti žen a mužů*“. Nejvýraznější změnu od vzniku evropské

²⁰ Výjimku z tohoto dokumentu si vyžádalo Spojené království Velké Británie a Severního Irsku.

²¹ Čl. 2 Protokolu o sociální politice uzavřená mezi členskými státy Evropského společenství s výjimkou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku.

²² Čl. 6 Protokolu o sociální politice uzavřená mezi členskými státy Evropského společenství s výjimkou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku.

integrace podle Koldinské vnesl článek 13 SES, který poskytl prostor pro adresování vícenásobné nerovnosti (Koldinská 2010: 70–71). Kromě umožnění přijetí vhodných opatření k boji proti diskriminaci na základě pohlaví, článek 13 SES rozšířil diskriminační důvody primárního práva EU o možnost atakovat diskriminaci na základě rasy nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace. Ačkoliv článek 13 o zákazu diskriminace nemá přímý účinek, je nutné zdůraznit, že zachází za oblast zaměstnanosti a zahrnuje nejen zaměstnance a zaměstnankyně, ale i občany a občanky a poskytuje tak legislativní základ potírání diskriminace na základě pohlaví mimo pracovní sektor. Kromě toho je také právním základem nejaktuálnějšího konceptu politiky genderové rovnosti na úrovni EU, jímž je antidiskriminace.

Amsterdamská smlouva dále zakotvila do zakládajících smluv strategii pozitivní akce ve vztahu k znevýhodněné skupině. Článek 141(4) SES stanoví: „*S ohledem na plné zajištění rovného zacházení s muži a ženami v pracovním procesu nebrání zásada rovného zacházení žádnému členskému státu zachovat nebo zavést opatření poskytující zvláštní výhody pro usnadnění odborné pracovní činnosti méně zastoupeného pohlaví nebo pro předcházení či kompenzaci nevýhod v jeho profesní kariéře.*“

Smlouva z Nice rozšířila článek 13 SES o další odstavec, který Radě umožňuje přijímat opatření k potírání diskriminace kvalifikovanou většinou. Toto ustanovení se však týká pouze podpůrných opatření a nikoliv harmonizace práva členských států. Lisabonská smlouva, která vstoupila v platnost k 1. prosinci 2009, dále právní ustanovení rovnosti žen a mužů rozvinula. V článku číslo 2 je genderová rovnost nově včleněna mezi základní hodnoty EU. Pro obsah této práce je dále významnou změnou závazek Unie bojovat s jakoukoli diskriminací na základě pohlaví, rasy nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace při vymezování a provádění všech svých politik a činností. Lisabonská smlouva má zásadní význam rovněž v tom, že inkorporuje do svého primárního práva Listinu základních práv EU, která se genderové problematice věnuje privilegovaně v článku 23, podle něhož „*rovnost žen a mužů musí být zajištěna ve všech oblastech včetně zaměstnání, práce a odměny za práci. Zásada rovnosti nebrání zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví.*“

Na základě tohoto detailnějšího pohledu do primárního práva lze pozorovat postupný vývoj od poměrně úzkého pokrytí genderové rovnosti v zásadě stejného odměňování k relativně širokému zmocnění unijních orgánů adresovat tuto agendu v členských státech. Rovnost žen a mužů v právu EU je tedy nutné vnímat jednak, coby prostředek uplatňování formálních práv a také jako jeden z principů, na němž se zakládá evropská integrace (Koldinská 2010: 73–75).

2.1.2. Sekundární legislativa

Evropská unie využívá k prosazování genderové rovnosti v členských státech mnoho instrumentů. Jak již bylo zmapováno v předchozí části práce, agenda rovnosti žen a mužů se objevuje v primárních smlouvách. Dále však orgány EU využívají takové prostředky, jako jsou například směrnice Rady, doporučení Komise, či akční programy Společenství. Právě směrnice Rady v tomto výčtu zaujímají významnou roli, neboť se staly nejužívanějšími nástroji politiky genderové rovnosti EU, a proto jim bude věnován text této podkapitoly.

Směrnice Rady byly v obsahu po dlouhou dobu omezeny zakládajícími smlouvami, jež přiznávaly Komisi možnost vydávání sekundární legislativy pouze v určitých oblastech.²³ Přesto představují důležitý zdroj politiky rovnosti žen a mužů EU, a to především pro svoji konkrétní formu, která nedává členským státům příliš prostoru k manévrování. Relevantnost těchto opatření sekundárního práva EU dále spočívá v jejich závaznosti a ustálené judikatuře ESD (Koldinská 2010: 83).

V polovině 70. let vydala Komise první směrnicí týkající se oblasti genderové rovnosti. *Směrnice Rady 75/117/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se uplatňování zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy* upřesnila článek 119 SES a zajistila jeho uvedení v praxi. Mimo jiné také přiznala právo legálního odčinění soudní cestou těm, kteří se cítí být diskriminováni, a rozšířila význam stejné odměny za stejnou práci též na odměnu za práci stejné hodnoty (Hantrais 2007: 128). V druhé polovině tohoto desetiletí pokračovalo Společenství v tendenci zajistit rovnost příležitostí žen a mužů v pracovním sektoru a bylo vydáno několik dalších směrnic, jež vycházely z článku 119 SES a materiálu Směrnice Rady z roku 1975. Princip stejného odměňování rozšířila o rok později Směrnice Rady 76/207/EHS o zásadu

²³ Jednalo se zejména o úpravu podmínek na trhu práce či v sektorech s ním souvisejících.

rovného zacházení pro ženy a muže a to, „*pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky*“.

Vytvoření základů sociální politiky na nadnárodní úrovni v 70. letech umožnilo dále prohloubit agendu rovnosti žen a mužů. Směrnice Rady 79/7/EHS, jež byla přijata roku 1978 a vešla v platnost v roce 1984, rozšířila rovné zacházení žen a mužů na oblast sociálního zabezpečení. V tomto případě byla z důvodu vysokých nákladů členským státům poskytnuta šestiletá lhůta pro řádnou implementaci. Směrnice dále stanoví, že jí „*nejsou dotčena ustanovení týkající se ochrany žen, zejména pokud jde o těhotenství a mateřství*“ (Bobek et al. 2007: 131). V 80. letech rozšířila provádění zásady rovného zacházení s muži a ženami Směrnice Rady 86/378/EHS také na systémy sociálního zabezpečení pracovníků a směrnice 86/613/EHS na osoby samostatně výdělečně činné.

Stejně jako primární tak i sekundární právo EU reaguje na skutečnost, že žena je v období těhotenství, či krátce po něm v ztížené situaci. Ochrana takových zaměstnankyň by však podle Směrnice Rady 92/85/EHS neměla vést k nepříznivému zacházení s těmito ženami na trhu práce a neměla by se ani negativně dotýkat směrnic o rovném zacházení pro muže a ženy (Koldinská 2010: 120). Jejím cílem je „*povzbudit zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce po porodu nebo kojících zaměstnankyň*“. Avšak z důvodu opozičního a protekcionistického chování členských států byla tato norma výrazně oslabena oproti svému původnímu znění a stanovila pouze minimální požadavky (van der Vleuten 2007). Navzdory tomu, Směrnice 92/85/EHS zaručuje minimálně čtrnáctidenní mateřskou dovolenou bez přerušování.

Pro druhou polovinu 90. let, je typický konceptuální obrat genderové politiky EU. Právní normy tohoto období se začaly soustředit na zaručení materiální rovnosti žen a mužů de facto. Oblast sladění rodinného a pracovního života se stalo jedním z prvních témat, na které se zaměřila unijní opatření ve snaze čelit zakořeněným genderovým stereotypům (Koldinská 2010: 124). Na základě Protokolu o sociální politice připojeného k Maastrichtské smlouvě, jež umožňuje jednání v rámci sociálního partnerství, Směrnice Rady 96/34/ES provádí rámcovou dohodu o rodičovské dovolené mezi evropskými sociálními partnery, a sice mezi UNICE²⁴, CEEP²⁵ a EKOS²⁶. Dohoda

²⁴ Evropská konfederace průmyslu a zaměstnavatelů.

²⁵ Evropské středisko veřejných podniků.

²⁶ Evropská konfederace odborových svazů.

stanovila individuální právo na rodičovské volno po dobu nejméně tří měsíců, které bylo možné čerpat až do dosažení osmi let věku dítěte.

Rozhodujícím momentem pro usnadnění pozice dotčené osoby v případech diskriminace na základě pohlaví, bylo vydání Směrnice Rady 97/80/ES, jež obrací důkazní břemeno na žalovaného. Tato úprava se pro plné uplatnění zásady rovného zacházení ukázala v praxi jako nezbytná. Ačkoliv bývá často kritizována pro napadání principů soudního jednání, její přijetí napravuje nastalou nerovnováhu soudního řízení (Koldinská 2010: 129).

Jak již bylo nastíněno, Amsterdamská smlouva výrazně rozšířila legislativní pravomoci EU v oblasti rovného postavení žen a mužů, jež byly využity hned několik let po jejím vstupu v platnost, a to vydáním tří významných směrnic (Clavero, Galligan 2009: 105). K velmi důležitým změnám v legislativě rovnosti žen a mužů došlo v souvislosti s přijetím novely Směrnice 76/207/EHS. Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2002/73 do oblasti rovného přístupu k zaměstnání nově včlenila dosavadní judikaturu ESD, která přispěla k preciznějšímu výkladu této zásady. Výrazným posunem je v tomto ohledu zakotvení přesné definice přímé a nepřímé diskriminace, obtěžování a sexuálního obtěžování. Všechny tyto pojmy dosud nebyly v právu EU týkajícího se přímo rovnosti žen a mužů formulovány navzdory jejich častému výskytu v rozsudcích ESD. Směrnice 2002/73 dále umožňuje členským státům stanovit výjimky ze zásady rovnosti žen a mužů, avšak pouze pro případy, *„kdy rozdíl připustné dle vnitrostátní legislativy nepředstavují diskriminaci, pokud z povahy profesní činnosti nebo z podmínek jejího výkonu vyplývá, že tyto vlastnosti představují podstatný a určující profesní požadavek a zároveň je cíl legitimní a požadavek přiměřený“* (Koldinská 2010: 96). Na základě článku 141 Smlouvy, reviduje strategii pozitivní akce a potvrzuje možnost členských států přijmout taková opatření, jež vedou k zajištění plné rovnosti žen a mužů v praxi. Pro vymezení této práce je důležité, že tato direktiva zajišťuje transpozici strategie *gender mainstreaming* do členských států. Článek 1 stanoví: *„Členské státy berou aktivně v úvahu cíl rovnosti mezi muži a ženami při vypracovávání a provádění právních a správních předpisů, politik a činností...“* Nakonec byla členským státům udělena povinnost zřídit specializované instituce, které se budou výhradně věnovat propagaci, analýze, monitoringu a podpoře rovnosti žen a mužů.

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

byla prvním opatřením vycházejícím z článku 13 SES a cílícím na zajištění rovnosti žen a mužů mimo sektor zaměstnání. Direktiva rozšířila legislativní činnost EU v oblasti genderové rovnosti také na vzdělání, zdraví, zdanění, pojišťovnictví, finanční služby, média a přístup k zboží a službám (Clavero, Galligan 2009: 105).

Za účelem srozumitelnosti právní úpravy, z důvodu prováděných změn a zavedení nových prvků vyplývajících z judikatury ESD v oblasti rovného zacházení mezi muži a ženami v zaměstnání a povolání, bylo rozhodnuto o přijetí zastřešující tzv. *recast* Směrnice 2006/54/ES, která slučuje a nahrazuje směrnice 76/207/EHS, 86/378/EHS, 75/117/EHS a 97/80/ES. Směrnice také inkorporuje články 2 a 3 SES a posunuje tak sekundární právo, dosud založené na principu rovného zacházení, směrem k zajištění fundamentálního principu Unie, tj. rovnosti žen a mužů.

V roce 2010 byly přijaty poslední dvě směrnice současné sekundární legislativy. Směrnice Rady 2010/18/EU reviduje dohodu o rodičovské dovolené a to především tím, že prodlužuje individuální právo rodičů na rodičovskou dovolenou přiznané pracujícím mužům i ženám ze tří na čtyři měsíce. Pro podporu čerpání dovolené oběma rodiči je nepřenosný alespoň jeden z těchto čtyř měsíců. Směrnice Rady 2010/18/EU byla přijata mezi stejnými organizacemi jako v roce 1995²⁷. Nově se jí však účastní také organizace UEAPME²⁸ (Koldinská 2010: 125).

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 novelizuje Směrnici 86/113/EHS a týká se tak uplatňování rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a osob, které k výkonu této činnosti přispívají. Směrnice přispívá k řešení nerovného postavení tzv. spolupracujících manželů či partnerů osob samostatně výdělečně činných vykonávající stejné nebo pomocné úkoly. Směrnice dále stanoví, že členské státy mohou zachovat nebo přijmout pozitivní opatření za účelem zajištění plné a skutečné rovnosti mezi muži a ženami v pracovním životě.

²⁷ Těmito třemi organizacemi jsou BUSSINESSEUROPE (původně UNICE), CEEP a EKOS (původně ETUC).

²⁸ Evropské sdružení řemesel a malých a středních podniků.

3. EVROPEIZACE ČESKÉ POLITIKY GENDEROVÉ ROVNOSTI

Za účelem podrobnější analýzy je následující kapitola rozdělena na dvě období, a sice na období před vstupem do Evropské unie a období po vstupu do EU. Předvstupní období je datováno od roku 1989 do roku 2004. Období po vstupu má svůj počátek v roce 2004 a je analyzováno až do roku 2009, kdy byl přijat antidiskriminační zákon. Záměrem tohoto rozdělení je porovnat evropeizační proces ve vztahu ke kandidátské a členské zemi.

3.1. Období před vstupem do Evropské unie

Kolaps nedemokratického režimu roku 1989 poskytnul České republice příležitost zapojit se do západních struktur. Po dlouhých desetiletích izolace umožnila nově nabytá svoboda také dynamickou fluktuaci myšlenek, idejí a světónázorů na našem území. Důležitým efektem těchto procesů byla skutečnost, že některé státní reformy byly ovlivněny vnějšími faktory. Je zřejmé, že podmíněnost vstupu do Evropské unie akcelerovala změny napříč českým politickým systémem. Do jaké míry působily instituce EU na politiku genderové rovnosti České republiky v předvstupním období, je předmětem analýzy této části práce.

3.1.1. Praxe před zahájením přístupových jednání

Za účelem zachycení vlivu Evropské unie na konstituování politiky genderové rovnosti v ČR, je třeba krátce pojednat o situaci na domácí úrovni před zahájením přístupových jednání. Na základě bližší analýzy reportů publikovaných skupinou nevládních organizací (Marksová-Tominová et al. 2003, Open Society Institute 2002) je zřejmé, že v České republice neexistovaly žádné institucionální mechanismy či opatření věnující se otázkám rovnosti žen a mužů. Na počátku 90. let se toto téma nejevilo jako relevantní a důraz na demokratizaci země jej zastínil.

Přechod k demokratickému režimu znamenal pro českou společnost mnoho změn. Mimo jiné došlo po vzoru západních zemí k zavedení neoliberálních tržních reforem, o jejichž principech nikdo nepochyboval. Důraz na podřízení společnosti nově se formujícím principům volného trhu však zároveň vedl k zlehčování a opomíjení některých sociálních a lidskoprávních témat, mezi kterými byla také rovnost žen a mužů. Ekonomická transformace odsunula genderovou otázku do pozadí navzdory

tomu, že právě v tomto období docházelo k silnému posílení nerovnosti v společenské, politické i ekonomické sféře života. Veřejná diskuze nad přetrvávajícími genderovými nerovnostmi, či o potřebě zavedení opatření a politik za účelem podpory rovnosti žen a mužů v etapě socioekonomické transformace však neproběhla. Současně se společností šířila genderově konzervativní rétorika a v reakci na zavedení neoliberálního tržního systému byla rovněž rušena některá opatření podporující rovnost žen a mužů minulého režimu (Hašková, Křížková 2006: 83).

O vytvoření základů systematického přístupu vlády ČR k problematice genderové rovnosti lze hovořit od roku 1998, kdy se postupně v souvislosti se vstupem země do EU tato agenda rozšířila v ucelený koncept státní politiky. Do této doby však problematika genderové rovnosti od roku 1989 představovala zcela marginální téma, které charakterizoval silný důraz na ústavní garanci. Hlavní východisko nově se formující neoliberální vlády spočívalo v argumentu, že rovnost žen a mužů je plně garantována Ústavou ČR a zcela uvedena v praxi (Očenášová 2009: 4).

Od vzniku České republiky tvoří princip rovnosti žen a mužů skutečně součást ústavního pořádku. Základním právním předpisem upravující tuto zásadu je Listina základních práv a svobod. Obecná ustanovení Listiny v čl. 1 stanoví: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“ Čl. 3 odst. 1 dále obsahuje, že: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“ Ústava ČR v čl. 4 dále určí, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Princip rovnosti je v určitém smyslu obsažen i v samotné Ústavě ČR, a sice například v podobě rovného volebního práva (čl. 18 a čl. 102), či ve formě procesní rovnosti v soudním řízení (čl. 96). Nicméně ústavní pořádek a ani jiné právní normy explicitně nezakazovaly diskriminaci na základě pohlaví a logicky nebyla definována ani jedna z jejich forem, přímé či nepřímé diskriminace.

Bližší analýza změn v oblasti rovnosti žen a mužů tohoto období odhalila, že mnoho novelizací socialistického práva v etapě tranzice bylo provedeno za účelem zajištění genderové neutralizace právních předpisů. Mužům například ustanovení zákona č. 382/1990 Sb. umožnila přístup k dětské péči poté, co mateřský příspěvek nahradil příspěvek rodičovský. Ke změnám došlo rovněž v případě vdovského důchodu, který od roku 1996 nově přísluší i mužům. Novela zákoníku práce pak zrušila zákonem č. 74/1994 Sb. absolutní zákaz noční práce všem ženám. Na druhou stranu však byla

ženám odebrána některá speciální opatření sociálního zabezpečení. Například zákonem 308/1993 Sb. byla snížena peněžitá pomoc v mateřství z 99% na 70 % denního vyměřovacího základu (Havelková 2010: 24). Přesto se jednalo o změny spíše nárazové a minimální. Jak již bylo řečeno, hlavním impulsem pro systematickou úpravu agendy genderové rovnosti se stal až vstup do Evropské unie, jenž byl silně podmíněn přijetím *acquis communautaire*, jehož součástí byla také unijní legislativa rovnosti žen a mužů.

3.1.2 Gender v procesu východního rozšíření

Vstup České republiky do Evropské unie byl stanoven jako jeden z hlavních cílů zahraniční politiky 90. let. V roce 1993 již obě strany podepsaly dohodu zakládající přidružení, která vstoupila v platnost k 1. únoru 1995. O rok později podala Česká republika prostřednictvím předsedy vlády Václava Klause přihlášku ke členství. Definitivně se zemi podařilo vstoupit do Unie společně s dalšími devíti kandidátskými státy 1. května 2004.

Klíčový výchozí moment procesu východního rozšíření EU představoval bezesporu summit Evropské rady, který se konal v červnu 1993 v Kodani. Nejenže bylo oficiálně poprvé deklarováno, že se přidružené země SVE mohou stát členy Evropské unie, pokud chtějí a budou schopny převzít závazky vyplývající ze členství, ale došlo i ke stanovení tří základních kritérií (tzv. Kodaňská kritéria), která stanovila podmínky pro možné přijetí do Společenství. Ačkoliv se České republice a ostatním státům SVE znovu otevřela brána „zpátky do Evropy“, bylo již tehdy jasné, že podmínky k získání členství jsou nyní přísnější než v dřívějších rozšířeních (Marek 2008: 32–33).

Na pozdějším zasedání v Essenu v prosinci roku 1994 vyzvala Evropská rada Komisi, aby provedla detailní analýzu dopadů východního rozšíření EU, jejíž závěry byly blíže rozebrány na Madridském summitu Evropské unie v prosinci 1995. Jedním z výsledků tohoto zasedání byl apel Rady na Komisi, aby co nejdříve po skončení mezivládní konference vypracovala hodnocení kandidátů a začala zpracovávat souhrnný dokument o průběhu rozšiřování. V červenci 1997 publikovala Evropská komise Agendu 2000, v jejímž rámci se vyslovila pro myšlenku „silnější a větší unie“. Komise dále zveřejnila posudky o připravenosti všech kandidátských zemí a stanovila, že bude Evropskou radu nadále pravidelně informovat o jejich pokroku v přípravách na členství. Na základě tohoto dokumentu Komise doporučila zahájit jednání o členství s Českou republikou, Polskem, Maďarskem, Slovinskem, Estonskem a Kypru (Zenkner).

V prosinci 1997 na summitu v Lucemburku byla Evropskou radou zahájena posílená předvstupní strategie, jež konkretizovala přístupovou perspektivu a přesněji definovala požadavky na členství. Základními nástroji tohoto postupu se stala tzv. přístupová partnerství a programy předvstupní finanční pomoci. Převzetí *acquis* se stalo ústředním zájmem obou těchto strategií a tvořilo jádro reportů Evropské komise. Proces přípravy na členství byl průběžně monitorován Evropskou komisí, která od roku 1998 publikovala *Pravidelné zprávy o pokroku kandidátských zemí v přípravách na členství v Evropské unii*. Účelem těchto dokumentů bylo mapovat priority kandidátských zemí v plnění přístupových kritérii, monitorovat jejich postup a stanovit finanční podporu pro dosažení tohoto cíle. Evropská komise měla v tomto procesu klíčovou roli. Jejím úkolem bylo zajistit, aby všechna tři kritéria byla splněna, včetně zajištění kapacit plnohodnotné implementace *gender acquis*.²⁹

Agenda genderové rovnosti hrála v procesu východního rozšíření v konečném důsledku spíše marginální roli, pokud je brán v úvahu skutečný potenciál této unijní politiky na konci 90. let. Jak bylo zmíněno výše, počínaje přijetím Amsterdamské smlouvy se podporování rovnosti žen a mužů stalo jedním z hlavních úkolů Unie a článek 3(2) SES zavázal „Společenství usilovat o eliminaci nerovností a propagaci rovnosti žen a mužů“. Před zahájením přístupových jednání činitelé Evropské unie tedy veřejně deklarovali a záhy zahrnuli do zakládajících smluv své odhodlání inkorporovat perspektivu genderové rovnosti do všech svých politik a aktivit. Užívání strategie *gender mainstreamingu* na půdě EU vyvolalo velká očekávání, že rovnost žen a mužů bude hrát důležitou roli rovněž v přístupových jednáních (Bretherton 2001: 60).

Již po publikování Bílé knihy o rozšíření (Evropská komise 1995) bylo ale zřejmé, že *gender mainstreaming* nebude hlavním tématem procesu východního rozšíření. Úplná absence genderové perspektivy v tomto dokumentu vyvolala obavy (Evropský parlament citován in Bretherton 2001: 69), že vlády nově přístupujících zemí budou uvažovat o politice rovnosti žen a mužů pouze okrajově. Reference ohledně *gender mainstreamingu* se neobjevily například ani v dokumentech Agendy 2000, Přístupového partnerství a obzvláště ani v monitorovacích reportech o pokroku k přistoupení. Bretherton uvádí, že v tomto kontextu vyvstávaly dokonce pochybnosti

²⁹ Pojmem *Gender acquis communautaire* (zkráceně *gender acquis*) se označuje komunitární právo upravující oblast genderové rovnosti. Například autorky Sacha Prechal a Sussane Burri designují *gender acquis* jako jednu z částí souhrnu *acquis communautaire*, které tvoří jádro evropské politiky genderové rovnosti (Prechal, Burri 2011: 1).

o možném negativním vlivu rozšiřování na politiku rovnosti žen a mužů na úrovni EU (Bretherton 2001: 69–70).

Navzdory důrazu Komise na silnou potřebu systematické integrace otázek rovnosti žen a mužů do procesu přistoupení z důvodu zhoršujícího se postavení žen v kontextu ekonomické transformace zemí SVE (Evropská komise 1998: 21), zůstala problematika genderové rovnosti adresována primárně v souvislosti s třetím kodaňským kritériem.³⁰ Unijní tlak prosadit nadnárodní politiku genderové rovnosti se tak značně omezil na předpoklad přijetí *acquis* rovných příležitostí a strategii *gender mainstreaming* se do politiky přistoupení začlenit nepodařilo. Přístupová jednání z genderové perspektivy proto znamenaly jakýsi krok nazpět, kdy se opustilo od rovnosti žen a mužů coby vůdčího principu všech oblastí evropské politiky a byl užíván spíše užší koncept genderové rovnosti, který dominoval Společenství od jeho počátku (Locher, Prügl 2008: 15).

Unijní agenda rovnosti žen a mužů byla projednávána v kontextu 13. kapitoly o sociální politice a zaměstnanosti *Acquis Communautaire*. *Gender acquis* zahrnovalo evropské právo v oblasti eliminace diskriminace na základě pohlaví v zaměstnání, legislativu rovného zacházení na trhu práce a sociálního zabezpečení, zajištění rodičovské dovolené a speciálních opatření pro ochranu těhotných žen a další úpravu, která byla zmapována v předchozí kapitole. Příslušné směrnice dále stanovily povinnost vytvoření institucionálních struktur, které umožní analýzu a monitoring genderové rovnosti. Aby bylo možné zcela odlišit vliv Evropské unie od působení domácích faktorů, je nutné hledat evidenci evropeizace v těchto oblastech.

Ačkoliv rovnost žen a mužů nebyla prioritní oblastí v agendě postkomunistických zemí, Evropská komise kladla důraz na důležitost těchto direktiv. Jejich správná transpozice a zajištění implementace se stala neodmyslitelnou podmínkou členství rovněž pro Českou republiku. Jak tato kandidátská země reagovala na evropský tlak, je otázkou pro zbylou část této kapitoly.

3.1.3. Budování institucionálního zabezpečení

Prvotní kroky k ustavení politiky genderové rovnosti se v ČR začaly objevovat ke konci 90. let, poté co byly zahájeny dohody o přistoupení země do Evropské unie.

³⁰ Třetí kodaňské kritérium stanovilo, respektive stanoví jako nutnou podmínku pro vstup do EU schopnost kandidátského státu plnit závazky vyplývající z členství.

Důležitými stimuly pro vznik systematického přístupu vlády k dané problematice byly především dvě skutečnosti, které spolu do jisté míry souvisely.³¹ V době kdy ČR započala přístupová jednání, na unijní úrovni probíhal *Čtvrtý střednědobý akční program pro rovné příležitosti* pro období 1996–2000, k němuž česká vláda deklarovala své přistoupení. Současně ČR souhlasila s přijetím doporučení IV. světové konference OSN o ženách, která se konala v Pekingu v roce 1995.³² Výsledkem těchto aktivit na mezinárodní úrovni byl závazek ČR vytvořit rámec politiky genderové rovnosti na domácí úrovni. Jinými slovy, pod tlakem mezinárodních organizací, zejména Evropské unie, byly v České republice vytvořeny politické struktury, jejichž cílem je adresovat genderovou rovnost.

Poprvé se česká vláda začala věnovat agendě rovnosti žen a mužů v roce 1997. Pavlík interpretuje náhlý zájem politické elity o tuto problematiku jako reakci na blížící se termín odevzdání reportu o genderové rovnosti v České republice orgánům OSN (Pavlík 2006: 133), jež vyplýval z přijetí doporučení Akční platformy IV. světové konference o ženách. Pasivita a nezájem české vlády ohledně plnění zásad a principů uveřejněných v tomto dokumentu vedla k reakci občanského i politického sektoru. Ženské nevládní neziskové organizace ve spolupráci s některými členkami ČSSD a KSČM se rozhodly iniciovat parlamentní debatu ohledně genderové rovnosti (Hašková, Křížková 2006: 83).

V dubnu roku 1997 poslankyně Hana Orgoníková podala interpelaci na tehdejšího premiéra Václava Klause, v níž konstatovala, že závěrům Pekingské akční platformy „*se dosud v ČR nevěnovala patřičná pozornost a je zřejmé, že vláda se touto problematikou dosud nezabývala*“ (Sněmovní tisk 234/0). Hradecká poslankyně interpelovala předsedu vlády ohledně vládní aktivity, respektive neaktivity, vztahující se k vypracování Národního reportu implementace akční pekingské platformy. Ačkoliv je na první pohled možné zachytit intervenující vliv mezinárodní organizace OSN, podrobná analýza konstituování politiky genderové rovnosti v České republice značí, že klíčovou proměnnou, která určila transformaci legálních a institucionálních základů genderové rovnosti byl právě vstup do EU.

³¹ Na základě bližší analýzy je možné konstatovat, že ratifikace Úmluvy byla z velké části motivována aspirací na vstup do Evropské unie. K dokumentu se totiž zavázaly všechny členské státy EU, včetně samotné organizace. Ingrid Röder v této souvislosti odkazuje na dopis stále mise České republiky při OSN, v jehož obsahu je plnění požadavků Pekingské akční platformy reflektováno v kontextu vstupu ČR do Evropské unie (Röder 2007: 8).

³² Akční platforma IV. světové konference OSN o ženách v Pekingu přijala strategii *gender mainstreaming*.

Václav Klaus ve své odpovědi na interpelaci ohledně Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen nastínil tehdejší přístup české vlády k diskutované politice. Vyslovil se, že přijaté Prohlášení a navazující Akční platforma „*formulovala požadavky na řešení ženských práv a mnohdy skutečně neutěšené situace v postavení ženy především v zemích rozvojového světa*“ a že česká vláda hodlá k otázkám vyplývajícím z pekingských dokumentů přistupovat v souvislostech procesu evropské integrace a přípravy na vstup do EU (Sněmovní tisk 234/0). Na základě této parlamentní výměny a tlaku nutnosti harmonizace právních předpisů s EU se na počátku roku 1998 objevily první instituční mechanismy a politické dokumenty adresující rovnost žen a mužů na české vládní úrovni.

Důležitým krokem k ustavení politiky genderové rovnosti v ČR bylo pověření ministra práce a sociálních věcí koordinací vnitrostátní agendy týkající se postavení žen ve společnosti na základě vládního usnesení č. 6/1998. Potřeba harmonizace legislativy unijní a národní úrovně vyústila k založení institucí věnující se této agendě. V resortu Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) bylo v únoru 1998 ustaveno Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů v rámci odboru pro evropskou integraci a mezinárodní vztahy poté, co jeho vedoucí, náměstek ministra, Luděk Rychlý argumentoval, že jde primárně o záležitost související s přístupem k EU. Takovéto umístění Oddělení potvrzuje závislost ukotvující se politiky genderové rovnosti na unijní agendu a lze tedy předpokládat, že právě podmíněnost členství Evropské unie měla na její konstituování značný vliv. To ostatně potvrzuje hlavní úkol této organizační kanceláře, jímž bylo právě sladění české legislativy s politikou genderové rovnosti EU. Absence úvahy o umístění daného orgánu pod Úřad vlády, kam by podle sociologa Petra Pavlíka logicky patřilo z důvodu horizontálního působení agendy rovnosti žen a mužů napříč všemi oblastmi státní správy (Pavlík 2006: 133), zároveň evokovala minimalisticko-technický přístup k tématu na úkor vytvoření skutečného zájmu české vládní garnitury o tuto agendu.

Do dvou měsíců bylo Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů, které do června téhož roku bylo personálně obsazeno pouze jeho vedoucí Stanislavou Horskou, pověřeno úřednickou vládou Josefa Tošovského vypracováním základní koncepce politiky genderové rovnosti, jež vyústila ve formulaci a přijetí vládního usnesení č. 236/1998 *o Prioritách a postupu vlády při prosazování rovnosti mužů a žen* (Musilová 1995: 35). Jednalo se o první oficiální dokument, který se jakkoliv zabýval otázkami genderové rovnosti. Tzv. Priority jsou od tohoto roku každoročně

aktualizovány a tvoří základní rámec vládní politiky ČR v oblasti rovnosti žen a mužů. Spolu s tímto dokumentem mělo MPSV do 30. dubna předložit vládě souhrnnou zprávu o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, jež se posléze stalo rovněž každoroční povinností (Pavlík 2006: 134). Již z prvních Priorit lze pozorovat diskurzivní podobu politiky EU. Ačkoliv vláda nejdříve hovoří o nutnosti vytvoření politiky, která bude adresovat „problémy týkajících se žen“, v konečném záměru je cílem tohoto plánu rovnost žen a mužů. Prostředky pro jeho dosažení jsou tedy mířené k oběma pohlavím (Očenášová 2009: 4). Ostatně „*provést revizi platných právních předpisů s ohledem na jejich soulad s principem rovného postavení žen a mužů ve společnosti, respektive s odpovídajícími požadavky práva EU*“ bylo rovněž jedním z hlavních úkolů tohoto vládního usnesení z roku 1998 (Usnesení vlády č. 236/1998).

V roce 1998 byla ke koordinaci agendy napříč jednotlivými ministerstvy zřízena meziresortní komise pro rovné postavení mužů a žen působící při MPSV. Jejími členy byly zástupci ministerstev, kteří byli jmenováni příslušnými ministry. Jejich úkolem bylo vypracovat průběžné zprávy o plnění opatření obsažených v dokumentech příslušnými ministerstvy. Pavlík na základě rozhovoru s Horskou však kritizuje faktickou personální nekompetenci, kdy do meziresortní komise byly obsazeny personalistky jednotlivých ministerstev, kterým chyběla znalostní kapacita genderové problematiky a „*v podstatě fungovala pouze jako vzdělávací seminář pro její členky*“ (Pavlík 2006: 134). Komise se měla současně podílet na tvorbě návrhů koncepce politiky genderové rovnosti. Souhrnná zpráva za rok 1999 vypracovaná Oddělením pro rovné příležitosti žen a mužů však kriticky hodnotí neplnění tohoto úkolu,³³ které dle této zprávy „*bylo poznamenáno dílčí neúčastí stálých zástupců resortů, vyvolávanou personálními obměnami na ministerstvech*“ (Souhrnná zpráva 1999).

Po červnových volbách 1998 pokračovala v reformách nově ustavená sociálně-demokratická vláda, která otázky rovnosti vnímala především jako součást lidskoprávní vládní agendy. Za účelem posílení lidských práv jmenovala v září 1998 Zmocněnce vlády České republiky pro lidská práva, jenž byl oprávněn sledovat a vyhodnocovat dodržování lidských práv na území ČR a případně iniciovat přijetí nápravných opatření (Musilová 1999: 39). V listopadu 1998 byl dále ustaven poradní a koordinační orgán vlády zodpovědný za monitoring a vyhodnocování plnění mezinárodních závazků

³³ Podklady ke zpracování souhrnné zprávy za rok 1999 nepředložilo např. Ministerstvo dopravy.

v oblasti lidských práv. Rada pro lidská práva ustavila devět odborných sekcí, mezi nimiž byl rovněž výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen. V tomto výboru byly také nově kromě zástupkyň relevantních resortů, zastoupeny nevládní organizace (Pavlík 2006: 134).

S blížícím se přistoupením bylo jasné, že meziresortní komise nemůže v takovémto složení pracovat jako koordinační orgán, a tak vláda usnesením č. 1033 zřídila ke dni 31. 12. 2001 Radu vlády pro rovné příležitosti mužů a žen (Usnesení vlády č. 1033/2001) jako stálý poradní orgán vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže (Statut Rady). Statut Rady ukládá, že jejím předsedou, popřípadě předsedkyní je člen vlády, do jehož působnosti patří rovné příležitosti žen a mužů. Prvním předsedou Rady se proto stal Vladimír Špidla, tehdejší místopředseda vlády a ministr práce a sociálních věcí. Dalšími členy tohoto nově ustanoveného orgánu se stali náměstci ministerstev, pět zástupkyň neziskových organizací zabývajících se genderovou problematikou, zástupce delegace zaměstnavatelů, zástupce odborů a odbornice pracující v oblasti genderové rovnosti.³⁴ Rada vytvořila první platformu pro komunikaci a vyjednávání mezi politickou elitou, akademií a občanskou společností a byl tak otevřen prostor pro ovlivňování vládních politik. Pozice tohoto orgánu je však problematická, neboť se nachází na nejnižší úrovni vládní hierarchie. Rada nemá ani žádné výkonné či rozhodovací pravomoci. „*Může pouze dávat doporučení vládě a ovlivňovat činnost ministerstev prostřednictvím náměstků/kyň ministrů/ů, kteří/ré ministerstva v Radě zastupují*“ (Open Society Institute 2005: 12).

Vyvrcholením institucionálního zabezpečení unijní agendy rovnosti žen a mužů na domácí úrovni bylo vytvoření institutu kontaktních úředníků na jednotlivých ministerstvech (tzv. *gender focal points*), jež vyplývalo z vládního usnesení č. 456/2001, kterým Vláda ČR uznala strategii *gender mainstreaming* jako legitimní nástroj pro výkon genderové politiky a zařadila její aplikaci mezi priority v této oblasti. K lednu 2002 byla tak zavedena povinnost pro každé ministerstvo určovat vlastní priority a postupy za účelem zajištění rovnosti v jejich vlastních resortech. Toto rozhodnutí vedlo k vytvoření institutu kontaktních úředníků na jednotlivých ministerstvech, jejichž náplní je koordinace genderové politiky v rámci jednotlivých resortů. Na některých resortech (např. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ministerstvo zahraničí) tako pozice

³⁴ První odbornicí Rady se stala ředitelka Sociologického ústavu AV ČR PhDr. Marie Čermáková.

však nebyla zřízena ani v roce 2002 a zbylá většina koordinátorů/rek neměla patřičné zkušenosti s tématem rovnosti žen a mužů. Nezávislá organizace EuroProfits proto zorganizovala vzdělávací semináře financované nadací Friedricha Eberta, kterých se však účastnila pouhá menšina pověřených pracovníků/nic (Pavlík 2006: 135). Přesto toto ustanovení znamenalo velký posun vpřed za účelem přebrání unijních závazků. Zahnutí strategie *gender mainstreamingu* jako hlavního konceptu české politiky genderové rovnosti poukazuje na sílu Evropské unie ovlivnit formulaci veřejných politik na domácí úrovni členského státu.

3.1.4. Implementace *gender acquis*

Dohody o členství ČR začaly oficiálně v březnu 1998 a byly ukončeny v prosinci 2002. Právě v tomto období byly přijaty nejdůležitější kroky za účelem vytvoření souladu mezi národní úrovní a požadavky EU. Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, nutnost povinné harmonizace *acquis communautaire* zahrnovala rovněž důraz na převzetí legálních standardů EU v oblasti rovných příležitostí, jenž byly umístěny v rámci 13. kapitoly o sociální politice a zaměstnanosti. Pro českou vládu nemělo být obtížné harmonizovat tuto část legislativy, jelikož sféra sociální ochrany vykazovala již od dob Československa poměrně vysokou úroveň a do velké míry byla v souladu s unijní úrovní. Nejdůležitější změny, které se týkaly této oblasti, souvisely právě s přejímáním *acquis* rovných příležitostí (Koldinská 2007: 248).

Transpozice *gender acquis* nebyla vládou ČR však považována za problematickou a politické elity se domnívaly, že soubor právních norem země je v oblasti rovnosti žen a mužů již v zásadě shodný s požadavky EU. Podobně se na začátku vyjednávacího období přistupovalo k institucionálnímu zabezpečení této agendy. Dle pozičního dokumentu České republiky ke kapitole 13 o Sociální politice a zaměstnanosti, který byl vládou zpracován na začátku vyjednávacího období, analýza právních norem ČR a ES „ukázala, že platný právní řád ČR je v zásadě slučitelný s principy rovných příležitostí, avšak nezajišťuje beze zbytku úplnou transpozici sekundárního práva ES do vnitrostátních podmínek.“ Dokument dále obsahoval stanovisko, že „Česká republika proto nevidí žádný důvod pro vyžádání přechodných opatření v této kapitole *Acquis*. Téměř všechny institucionální infrastruktury již existují a jsou funkční. Období vstupu ČR do EU bude věnováno jejich zdokonalení. Zbývající

potřebné infrastruktury budou vytvořeny do data vstupu ČR do EU“ (Position Paper 1999: 2–3).

Bližší analýza pozičního dokumentu objasňuje formální strategii vlády k harmonizaci legislativy rovnosti žen a mužů s evropským právem a k vytváření institucionální struktury pro prosazování rovnosti mužů a žen. Podle Hany Haškové a Aleny Křížkové se vláda rozhodla mechanicky přejmout všechny nutné podmínky pro vstup ČR do EU a nebyl brán v potaz specifický kontext české společnosti, jehož uvážení mohlo vést k dalšímu rozpracování nebo případnému upřesnění legislativy (Hašková, Křížková 2006: 88).

A. Křížková v období před vstupem do EU dále prováděla výzkum, který studoval postoj českých politiků a úředníků pověřených zabývat se otázkami rovnosti žen a mužů v kontextu předvstupních jednání. Jejich přístup se dle závěrů této autorky vyznačoval nezájmem a neznalostí této problematiky, formálností přejímání direktiv EU do české legislativy a odmítáním tvorby specifické legislativy. A. Křížková dále vysledovala dva hlavní faktory, které vysvětlují pozici vlády k problematice genderové rovnosti. Za prvé mezi politickými elitami panovalo přesvědčení, že rozpracování legislativy není potřeba, protože po něm není společenská poptávka a je již plně zajištěna Ústavou ČR. Transpozice směrnic rovnosti žen a mužů bylo většinou politiků a političek vnímáno jako mechanický úkol, jenž zaručí členství v EU. Za druhé byl postoj státu ovlivněn zdůrazňováním negativních zkušeností s rovnostářskou politikou minulého režimu (Křížková 2006: 40).

Tyto závěry dále potvrzuje skutečnost, že Česká republika v období před vstupem do EU nepřijala samostatný zákon, který by uceleně implementoval evropskou legislativu genderové rovnosti, jak původně navrhovala Evropská unie. Na místo toho, byla transpozice založena na novelizaci stávajících právních předpisů, které vedly k fragmentaci právního zakončení politiky rovných příležitostí (Sedelmeier 2009: 9). Navzdory úmyslu české vlády vzdorovat unijnímu tlaku, musel být pro neúplnou implementaci směrnic rovnosti žen a mužů přesto přijat zastřešující antidiskriminační zákon po vstupu do Unie. Tento ucelený předpis poté nahradil nekonzistence a mezery v právech české společnosti.

Samotná harmonizace v oblasti genderové rovnosti proběhla ve dvou fázích. V roce 1999 došlo k přijetí novely zákona o zaměstnanosti,³⁵ která byla následována

³⁵ Zákon č. 167/1999 Sb.

harmonizační novelou zákoníku práce z roku 1965.³⁶ Došlo tak například k zavedení povinnosti rovného odměňování žen a mužů a zákazu přímé a nepřímé diskriminace. Další změny pak přinesla novela zákona o mzdě a zákona o platu, která tato ustanovení dále rozšířila. Obzvláště je potřeba zmínit změnu občanského soudního řádu zajišťující přechod důkazního břemene pro případy diskriminace dle Směrnice 97/80/ES. Druhá vlna harmonizace souvisí s přijetím další směrnice v roce 2002 na unijní rovině a s blížícím se vstupem ČR do EU. Zákoník práce byl novelizován ještě jednou v roce 2004 tak, aby odpovídal obsahu Směrnice 2002/73 a zároveň byl přijat úplně nový zákon o zaměstnanosti (Havelková 2007: 37).

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že vzhledem k absenci skutečného zájmu českého zákonodárského sboru směrnice genderové rovnosti implementovat, došlo často spíše k její „transplantaci“ do právního řádu ČR (Koldinská 2010: 161). V následující části práce budou postupně rozebrány tři oblasti úpravy směrnic, pro které byl typický nesoulad mezi unijní a domácí rovinou.

Rovné odměňování

Rovné právo mužů a žen na spravedlivou odměnu zakotvila v roce 1993 pro Českou republiku Listina základních práv a svobod. Článek 28 stanovil, že *„zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Podrobnosti stanoví zákon.“* Avšak jak poukazuje Barbara Havelková, tato ustanovení měla až do roku 2001, kdy na základě harmonizace českého s evropským právem vstoupila v účinnost novela zákona o mzdě a o platu, zásadní omezení. V první řadě, nebylo možné se tohoto práva domáhat, neboť nebylo do roku 2001 ustanoveno zákonem. Druhé omezení vyplývalo ze skutečnosti, že práva garantovaná Listinou nemají přímý horizontální účinek a v praxi tak nebylo možné, aby se zaměstnanci přímo dovolali proti svým zaměstnavatelům (Havelková 2007: 28).

Směrnice rady 75/117/EHS byla do české legislativy transponována novelou č. 217/2000 Sb. Rovnost v odměňování jako právo na stejnou odměnu za stejnou práci nebo práci stejné hodnoty od té doby upravuje odst. 4a zákona č. 1/1992 Sb. o mzdě a odst. 3 zákona č. 143/1992 Sb. o platu. Dle nového odstavce 4a zákona č. 1/1992 Sb. musí být podmínky pro poskytování mzdy stejné pro muže a ženy. Zákon dále stanovil, že *„zaměstnancům, kteří vykonávají stejnou práci nebo práci stejné hodnoty, přísluší*

³⁶ Zákon č. 155/2000 Sb.

stejná mzda“. Důležitým posunem bylo také definování stejné práce nebo práce stejné hodnoty, již se *„rozumí práce stejné nebo srovnatelné složitosti, odpovědnosti a namáhavosti, která se koná ve stejných nebo srovnatelných pracovních podmínkách, při stejných nebo srovnatelných pracovních schopnostech a pracovní způsobilosti zaměstnance a při stejné nebo srovnatelné pracovní výkonnosti a výsledcích práce, a to v pracovním poměru ke stejnému zaměstnavateli.“* Podobná ustanovení byla zakotvena rovněž do znění zákona o platu č. 143/1991 Sb.

V oblasti rovného odměňování bylo české právo harmonizováno se Směrnicí Rady 75/117/EHS. Nicméně dle výsledné zprávy monitoringu Open Society Institute, vláda ČR neprojevila dostatečné úsilí, které by zajistilo poučení o nově nabytém právu mezi českými občany/kami. Z důvodu neproběhnuvší vládní informační kampaně, většina zaměstnanců/kyň nezná svá práva v této oblasti a nedovolávají se jich před soudy (Open Society Institute 2005).

Rovné zacházení v zaměstnání, včetně zvláštní ochrany žen

Rovné zacházení bylo v českém právu, dříve než začal působit evropeizační faktor, ukotveno v zákoně č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, jenž ve své preambuli uváděl, *že občané mají právo na zaměstnání bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, členství v politických stranách nebo příslušnost k politickým hnutím, národnost, etnický nebo sociální původ, majetek, zdravotní stav nebo věk*. Další podrobnosti nicméně neobsahoval a v základním kodexu pracovního práva, tedy v Zákoníku práce z roku 1965, se zásada rovného zacházení až do nového tisíciletí neobjevovala vůbec. Podobně tomu bylo v případě termínu diskriminace, který explicitně neobsahovala žádná úprava. Jediné východisko českého práva mohlo být naleznuto v obecném ústavněprávním předpisu čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Princip rovného zacházení, *pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky*, tak jak jej stanovila Směrnice 76/207/EHS, byl zahrnut do první novelizace Zákoníku práce v roce 2000. Poprvé v české historii tak legislativa obsahovala výslovný zákaz jakékoliv formy diskriminace na základě pohlaví v zaměstnání. Hlavní změny nicméně uskutečnila druhá euronovela stejného předpisu z roku 2004, jež souvisela s přijetím nového znění Směrnice 76/207/EHS. Aby Zákoník práce odpovídal Směrnici 2002/73/ES byla

do jeho obsahu dále zaznamenána definice pojmů přímé i nepřímé diskriminace, obtěžování a sexuálního obtěžování. Dále stanovil, že diskriminace na základě těhotenství nebo mateřství je považována diskriminací na základě pohlaví a že za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující podněcování, navádění nebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci (odst. 4 Zákoníku práce 1965).

Novelizovaný Zákoník práce také vytvořil legální rámec pro možnost přijetí pozitivní akce. Článek 5 odst. 1 zákona č. 65/1965 Sb. zdůraznil, že *„za diskriminaci se nepovažuje dočasné opatření zaměstnavatele směřující k tomu, aby při přijímání zaměstnanců do pracovněprávního vztahu, při odborné přípravě a příležitosti dosáhnout funkčního nebo jiného postavení v zaměstnání bylo dosaženo rovnoměrného zastoupení mužů a žen, pokud k takovému opatření existuje důvod spočívající v nerovnoměrném zastoupení mužů a žen u zaměstnavatele. Postup zaměstnavatele však nesmí směřovat v neprospěch zaměstnance opačného pohlaví, jehož kvality jsou vyšší než kvality současně s ním přijímaných zaměstnanců do pracovněprávního vztahu“*.

Česká vláda pracovala v souvislosti se vstupem do EU také na revizi opatření, kterými se měla v pracovních vztazích nadále prosazovat zvýšená ochrana žen, zejména těhotných žen a matek nejmenších dětí. Dosud totiž česká legislativa obsahovala zákazy některých prací všem ženám, což bylo v rozporu s principem rovného zacházení s muži a se ženami EU. Například znění odstavce 2 § 150 Zákoníku práce (č. 65/1965 Sb.), který ženám zapovídal *„práce, které jsou pro ně fyzicky nepřiměřené nebo škodí jejich organismu, zejména práce, které ohrožují jejich mateřské poslání“* bylo zmírněno Zákonem 436/2004 Sb., jenž stanovil, že *„ženy nesmějí být též zaměstnávány pracemi, které ohrožují jejich mateřství“*. České republice však zůstal vytýkán zákaz zaměstnávání žen pracemi pod zemí při těžbě nerostů nebo při ražení tunelů a štol³⁷ (§ 150 zákona č. 65/1965 Sb.). Toto ustanovení bylo podle závěrečného monitoringu EU v nesouladu s nadnárodním právem. Unijní politika rovnosti žen a mužů sice připouští určitá pracovní omezení, avšak musí souviset s těhotenstvím či raným mateřstvím (Koldinská 2010: 166). Přesto, uvedené změny, jejímž hnacím motorem byla podmíněnost členství v EU, znamenaly pozitivní posun k opuštění přehnaného zdůrazňování biologických rozdílů žen v českém právním pořádku.

V případě Směrnice Rady 92/85/EHS *o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce*

³⁷ Příslušná ustanovení Zákoníku práce pozbyla platnosti v dubnu 2009.

po porodu byla většina ustanovení již součástí českého právního řádu a to především z důvodu odkazu komunistického režimu na ochranu mateřské funkce žen (Open Society Institute 2005) V této oblasti tak česká legislativa často převyšovala evropská opatření. Nicméně české právo ke dni 1. 5. 2004 nestanovilo povinnou mateřskou dovolenou pro těhotné ženy v trvání minimálně 14 týdnů a bylo tak v rozporu s čl. 8 Směrnice Rady 92/85/EHS.

Rovné zacházení v oblasti sociálního zabezpečení

Jedním z velkých témat, které se dostalo do popředí předvstupních jednání, bylo sdílení dětské péče mezi oběma rodiči. Cíl evropské legislativy mířil na upravení vztahů v českých rodinách, kde matka bývala privilegovanou pečovatelkou. V tomto kontextu došlo k určitým změnám, mezi nimiž bylo zajištění možnosti čerpat rodičovskou dovolenou pro obě pohlaví, jež upravuje Směrnice 96/34/ES. Dosud byla zmíněna změna z roku 1990, kdy zákon o rodičovském příspěvku č. 382/1990 Sb., rozšířil nárok na tuto dávku na oba rodiče. Mezerou v tomto zákoně však zůstala skutečnost, že otec nemohl využít tohoto práva, neboť mu nebylo garantováno jeho pracovní místo. Na základě novely Zákoníku práce z roku 2000 článek 158, stanovil: *„K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou. Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku tří let.“*

V Souhrnné zprávě za rok 2002 MPSV informuje, že *„zpracovalo analýzu všech sociálních dávek, které jsou v ČR poskytovány“* a došlo k závěru, že *„jsou koncipovány jako genderově neutrální“* (Souhrnná zpráva 2002 citována in Pavlík 2004: 64). Avšak jak poukazují neziskové organizace v Stínové zprávě za rok 2004, je nutné brát v úvahu, že žena může být po určitou dobu, na rozdíl od muže, zabezpečena prostřednictvím peněžité pomoci v mateřství, jejíž výše je zpravidla vyšší než harmonizovaný rodičovský příspěvek (Pavlík 2004: 64). Konkurence mezi oběma dávkami je řešena možností pobírat pouze jednu dávku, tedy buď rodičovský příspěvek, nebo peněžitou pomoc v mateřství. Tato skutečnost však může vést k upřednostnění dávky vyšší, již je zpravidla peněžitou pomoc v mateřství, kterou může pobírat pouze žena, a tak je na místě spekulovat o genderové neutralitě tohoto technické převzetí evropského práva bez bližšího usuzování zákonodárského sboru o daném kontextu.

S ohledem na Směrnici 86/378/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků bylo vládě ČR v období přistoupení do České republiky vytýkáno její neprovedení. Dalším bodem, jenž zůstal v pozici dalšího projednání, bylo vyrovnání důchodového věku státních zaměstnanců/kyň.

Navzdory zmíněným legislativním změnám, české právní předpisy nebyly v době vstupu plně harmonizovány s požadavky EU. Avšak žádný z těchto nedostatků nebyl očividně výrazně problematický, neboť nezapříčinil odložení členství. Závěrečný monitoring EU oblasti rovných příležitostí akcentoval tyto mezery v transpozici:

*„Česká republika transponovala většinu legislativy v oblasti rovného zacházení žen a mužů a obecně lze říci, že legislativní provedení je ve shodě s *acquis*. Nicméně přenos *acquis* v oblasti sociálního zabezpečení zaměstnanců dosud nebylo provedeno. Kromě toho musí být po přistoupení dorovnán důchodový věk státních zaměstnanců a zaměstnankyň. S ohledem na rovný přístup k zaměstnání, musí být zavedeny účinné sankce proti diskriminaci. Dále je třeba odstranit ochranná ustanovení v zákoníku práce bránící ženám vykonávat práce v podzemí a fyzicky těžké práce. Bude rovněž nezbytné zavést povinnou dobu mateřské dovolené pro těhotné zaměstnankyně, stejně jako zakotvit ustanovení, které pokryje ochranu zaměstnanců na rodičovské dovolené před propuštěním. Implementace struktur byla více méně provedena, přesto potřebuje posílení“ (Evropská komise 2003).*

I přes tyto nedostatky, lze říci, že ke dni 1. 5. 2004 byla transponována většina *gender acquis* do české legislativy. Směrnice, které pro transpozici byly problematické, nebo nebyly dosud uskutečněny, se měly stát součástí antidiskriminačního zákona, který byl zpracován již v roce 2003 a schválen Vládou ČR v roce 2005. Další vývoj tohoto legislativního opatření bude předmětem další kapitoly práce. Nicméně v tomto momentě lze shrnout, že difúzní harmonizace legislativy genderové rovnosti se neprokázala jako vhodný přístup k sladění práva na domácí a unijní úrovni. To potvrzují nedostatky, které odhalil závěrečný monitoring Evropské komise, a také potřeba přijetí zastřešujícího antidiskriminačního zákona.

3.1.5 Analýza evropeizačního faktoru v předvstupním období

Od konce 90. let lze pozorovat významný vliv Evropské unie na konstituování politiky genderové rovnosti. Podmíněnost členství akcelerovala vytvoření systematického přístupu Vlády ČR adresovat tuto problematiku. V první řadě byly vydány první oficiální politické dokumenty, které se přímo věnovaly tématice rovnosti žen a mužů. Od roku 1998 do roku 2004 lze v souhrnných zprávách o plnění *Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů* pozorovat vzrůstající tendenci vytváření komplexního³⁸ akčního plánu. Navzdory tomu, že Priority akcentují různá témata, zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě věnovala vláda ČR nejvyšší pozornost. Není náhodou, že právě zajištění rovného zacházení v zaměstnání bylo hlavní součástí *gender acquis*, jehož převzetí do českého politického systému se stalo jednou z podmínek vstupu do EU. Ostatně po celé předvstupní období bylo jednou z priorit vytvořit „*právní zabezpečení předpokladů rovnosti mužů a žen a zvyšování úrovně právního vědomí*“, jež podle tohoto dokumentu zcela souviselo s nutnou harmonizací legislativních opatření unijní a národní úrovně (Souhrnné zprávy 1998–2004).

Právě povinnost transpozice legislativy genderové rovnosti Evropské unie byla nejzřetelnější oblastí působení evropeizačního faktoru. Jak ukázala analýza harmonizace přenosu *gender acquis*, některé ze směrnic již tvořily součást právního pořádku země, nicméně převážná část změn musela být provedena teprve v kontextu přistoupení. Do českého právního řádu byly na základě působení vlivu Evropské unie zapracovány takové koncepty jako například přímá a nepřímá diskriminace, strategie pozitivní akce či sexuální obtěžování. Tyto změny legislativy bezesporu poskytnuly potřebný rámec pro další případný rozvoj agendy rovnosti žen a mužů a lze argumentovat, že bez působení podmíněnosti členství EU by k těmto úpravám nedošlo. Na druhou stranu přijetí unijních legislativních nástrojů genderové rovnosti bylo založeno na minimálním převzetí požadavků Evropské unie, o čemž svědčí absence úvahy o kontextu české společnosti. Harmonizace legislativy byla tak založena spíše na striktním kopírování určitých částí sekundární legislativy do českých právních předpisů, aniž by byly předmětem hlubší analýzy či diskuze. K změnám tak došlo formálně a bez účasti expertů, politiků nebo úředníků se znalostí pojednávané problematiky. Jedním

³⁸ Například v roce 1998 obsahovala Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti mužů a žen 22 stran. V roce 2004 byla zpráva rozpracována na 115 stran.

z hlavních důsledků tohoto striktně formálního procesu transpozice je nedostatek zájmu, znalosti a expertízy jak na politické, tak společenské úrovni.

Skutečnost, že rozšíření agendy genderové rovnosti bylo omezeno na přijetí minimálních požadavků EU nutných pro splnění podmínek pro vstup do organizace, potvrzuje také rozhodnutí politické elity přistoupit k transpozici evropského práva v oblasti rovnosti žen a mužů difúzním přístupem. Navzdory doporučení Evropské unie³⁹ zvolila česká vláda jako nejvhodnější způsob harmonizace novelizací stávajících právních předpisů, které v konečném důsledku vedly k fragmentaci právního zakotvení politiky rovných příležitostí. Takováto pozice politické elity může být vysvětlena historickým odkazem rovnostářské socialistické společnosti, jež vytvořila antipatii k striktnímu přístupu Unie, jež udává rozkazy ve směru shora dolů. Druhé vysvětlení vychází z neoliberalního zaměření České republiky, jež bylo hnací silou demokratické transformace. Pro předvstupní období tak byl charakteristický důraz na individualismus a nízkou míru státních zásahů do ekonomické a sociální sféry (Křížková 2006: 40). Lze tedy shrnout, že agenda rovnosti byla vnímána především jako technický úkol přenosu evropského práva a legislativní změny byly často viděny jako žádoucí podmínky vstupu České republiky do EU.

Evropeizační vliv je možné také dokumentovat ve vytvoření institucionálního zabezpečení této agendy, jejímž nejvyšším orgánem je od října 2001 Rada pro rovné příležitosti žen a mužů. Její ustanovení umožnilo poprvé zahrnout do procesu konzultací ohledně tvorby politiky genderové rovnosti také občanskou společnost. Avšak pozice tohoto orgánu na nejnižší úrovni vládní hierarchie znovu značí, že jeho zřízení mělo raději zajistit vstup ČR do EU, než efektivně provádět politiku genderové rovnosti. Rada nemá ani žádné výkonné či rozhodovací pravomoci, za což později Evropská unie Českou republiku kritizovala.

Hovoří-li se o institucionální struktuře, je třeba vzpomenout vytvoření institutu kontaktních úředníků (tzv. *gender focal points*), který je výsledkem osvojení strategie *gender mainstreamingu* českou vládou. *Gender mainstreaming* je od Amsterdamské smlouvy hlavním konceptem unijní politiky genderové rovnosti. Na základě působení vlivu Evropské unie byla tato strategie uznána také jako legitimní nástroj pro výkon politiky rovnosti žen a mužů v České republice. Právě přijetí *gender mainstreamingu*

³⁹ „S ohledem na souběžný požadavek EU respektovat právo občana na jednoznačnost, přehlednost a ucelenost právní úpravy lidských práv, EU doporučuje a preferuje přijetí speciální právní normy (zákonu) upravující rovnost mužů a žen, právo rovného zacházení s nimi a postupy, kterými lze jejich rovné příležitosti vytvářet“ (Souhrnná zpráva 2008).

na domácí úrovni umožňuje pozorovat vliv evropeizačního faktoru na formulaci politiky genderové rovnosti členského státu. Do jaké míry je tento potenciál efektivně využíván, zůstává otázkou, která je předmětem dalšího bádání.

Konečně lze o podmíněnosti členství Evropské Unie hovořit také jako hlavní hnací síle, jež vyvolala politizaci této problematiky v České republice. Kromě změn na formální úrovni, které se týkaly institucionální a legislativní roviny politiky genderové rovnosti, bylo možné pozorovat proces evropeizace v předvstupním období také na diskurzivní úrovni. Specifické oblasti genderové rovnosti, jež byly propagovány Evropskou unií, se staly relevantními společenskými tématy. Diskurzivní analýza textů českých institucí genderové rovnosti tohoto období odhalila, že problémy jako nerovné odměňování či otcovská dovolená nejsou nadále rámovány jako požadavky „radikálních feministek“ v negativním slova smyslu. Na místo toho se z nich staly otázky, které je potřeba řešit na politické úrovni (Linková 2003: 33–34).

Předvstupní období představovalo skutečnou strukturu možností pro českou politiku genderové rovnosti a proces evropeizace znatelně ovlivnil formulaci politik genderové rovnosti v ČR. Avšak bylo pozorováno, že evropeizační faktor se často projevil spíše jako limitující, neboť nevedl k vytvoření skutečného zájmu prosazování rovnosti žen a mužů.

3.2. Období po vstupu do EU

Česká republika vstoupila do Evropské unie ke dni 1. 5. 2004, tedy poté, co splnila potřebné podmínky ke členství. Navzdory tomu, že od května 2004 nemají unijní instituce tak silný nástroj kondicionality členství, jako měly v předvstupním období, zůstává Česká republika vystavena adaptačnímu tlaku ve směru shora dolů především z pozice Evropského soudního dvora. Cílem této části práce je prozkoumat, zda proces evropeizace působí na českou politiku genderové rovnosti rovněž v období po vstupu do Evropské unie⁴⁰. I zde se práce zaměří na pozorovatelné změny způsobené nadnárodní úrovní v přijímané legislativě a institucionálním zabezpečení.

Hlavním tématem české politiky rovnosti žen a mužů v období po vstupu do EU (do roku 2009) bylo přijetí antidiskriminačního zákona. Schválení tohoto specifického zákona mělo vést ke sjednocení dosavadní fragmentované legislativy a k napravení jejich nedostatků. Jeho přijetí by také systematicky posílilo právní účinnost opatření

⁴⁰ Práce se omezuje na zkoumání evropeizačních vlivů po rok 2009, kdy byl přijat antidiskriminační zákon.

rovnosti žen a mužů. Avšak jak bude blíže analyzováno níže, od vstupu do Evropské unie došlo k výraznému zpomalení rozvoje legislativy genderové rovnosti a Česká republika se jevila vůči evropským požadavkům spíše rezistentně. Evropeizační vliv na politiku genderové rovnosti byl tak výrazně oslaben.

3.2.1. Povinnosti plynoucí z členství EU

Po krátkém úvodu do této kapitoly, je na místě učinit pár poznámek ohledně nově nabytých povinností, které souvisí se vstupem ČR do EU. Další otázky plynoucí z členství České republiky v Evropské unii se týkají případného porušení závazků členského státu, potažmo důsledků neplnění povinností.

Je nutné vyzvednout skutečnost, že směrnice jsou dle čl. 249 SES závazné pro každý stát, kterému jsou určeny, pokud jde o výsledek, jehož má být docíleno. Avšak Evropská komise ponechává orgánům na domácí úrovni prostor pro volbu formy a prostředků pro dosažení daného cíle. Toto stanovisko je důležité pro zkoumanou oblast práce, která částečně odhaluje reálnou formu přijímání evropské legislativy na domácí úrovni. Přesto je třeba zdůraznit, že právě směrnice oblasti genderové rovnosti neumožňují členským státům vychýlení od unijní legislativy pro svou velmi konkrétní formu. Státy nicméně nejsou zavázány pouze Směrnice transponovat, ale také implementovat, čili „zajistit aplikaci a vymáhání práva státními orgány, podporu dodržování práva soukromými osobami, vyhodnocování účinků zvolené úpravy a případně reformu úpravy“ (Havelková 2007: 35). Z tohoto důvodu je blíže nahlédnuto do speciálního institucionálního zabezpečení genderové rovnosti na vnitrostátní úrovni, jehož zřízení je po přijetí Směrnice 2002/73 dokonce povinností členského státu.

Na základě čl. 226 Smlouvy o založení ES může Evropská komise zahájit vůči členskému státu řízení pro porušení Smlouvy.⁴¹ V případě, že není odstraněno porušení Smlouvy ve lhůtě stanovené v odůvodněném stanovisku, může Evropská komise podat na členský stát žalobu k Evropskému soudnímu dvoru. Konečným důsledkem může být až uložení pokuty členskému státu podle čl. 228 Smlouvy. Mimo toto ustanovení, mohou žalovat stát za náhradu škody také jednotlivci. Avšak ne každé porušení povinnosti členského státu vede k udělení sankce. Evropská komise žaluje členské státy

⁴¹ Toto řízení má 3 fáze: 1) formální upozornění, 2) odůvodněné stanovisko, 3) žaloba podaná Soudnímu dvoru ES.

jen v určitých situacích, například pokud se jedná právě o porušení řádné implementace směrnice (Havelková 2007: 35–36). Pro toto období je tedy typické, že evropeizační faktor působí na legislativu členského státu zejména skrze možné rozsudky Evropského soudního dvora. Jak dále poznamenává van Vleuten, úspěch rozsudků ESD závisí rovněž na tlaku zprostředkovatelských domácích faktorů, o kterých bylo blíže pojednáno v teoretické části práce (van Vleuten 2007: 26).

3.2.2. Útlum evropeizace

Jak již bylo nastíněno, od roku 2000 až do roku 2004 docházelo k plynulému rozvíjení legislativní úpravy genderové rovnosti v závislosti na podmíněnosti členství do Evropské unie. Avšak v okamžiku vstupu do EU nastal v rozvoji české politiky rovnosti žen a mužů relativní útlum. Zatímco v předvstupním období došlo k množství novelizací jednotlivých právních předpisů, které byly zmapovány v předchozí kapitole, již dva roky po vstupu do EU nebyla přijata žádná legislativní reforma za účelem posílení agendy rovnosti žen a mužů. Naopak v souvislosti s plánovaným přijetím navrhovaného zastřešujícího zákona, byla legislativa v pracovněprávních předpisech často minimalizována v domnění, že úprava této oblasti bude obsažena v brzy schváleném antidiskriminačním zákoně.⁴²

Na základě analýzy transpozice směrnic v období před vstupem do EU bylo zjištěno, že česká vláda upřednostnila difúzní způsob harmonizace právního řádu s unijní legislativou genderové rovnosti. Za účelem sblížení domácí a unijní roviny čeští zákonodárci tedy postupně novelizovali stávající právní předpisy. Závěrečný monitoring EU však odhalil nedostatky v úplném provedení změn legislativní úpravy tak, aby byla v souladu s unijní úrovní. Tato problematická ustanovení a další nové směrnice měly být do českého právního řádu přeneseny přijetím antidiskriminačního zákona⁴³ (Koldinská 2010: 162). Smyslem navrhovaného zastřešujícího zákona o rovném zacházení⁴⁴ bylo rovněž sjednotit antidiskriminační úpravu do jednoho právního předpisu, který bude poskytovat dostatečnou ochranu před diskriminačním chováním. K přijetí jednotné normy za účelem transpozice sekundární legislativy nového milénia

⁴² Jednalo se zejména o přijetí nového zákoníku práce, zákona č. 262/2006 Sb.

⁴³ Prvním návrhem antidiskriminačního zákona byly zapracovány tyto směrnice Evropského společenství: Směrnice Rady 2000/78/ES, Směrnice Rady 2000/43/ES, Směrnice Rady 76/207/EHS ve znění Směrnice Rady 2002/73/ES, Směrnice Rady 75/117/EHS a Směrnice Rady 63/613/EHS.

⁴⁴ V úplném znění byl antidiskriminační zákon označován jako zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací.

ostatně přistoupily i ostatní země Evropské unie. Navzdory těmto skutečnostem, lze argumentovat, že přijetí antidiskriminačního zákona bylo pro Českou republiku velmi problematické. Ostatně schválení tohoto specifického zákona proběhlo až v roce 2009. To z České republiky učinilo poslední členský stát EU, který přijal speciální antidiskriminační legislativu.

3.2.3. První návrh antidiskriminačního zákona

První návrh antidiskriminačního zákona, jenž byl předložen Parlamentu České republiky, schválila Poslanecká sněmovna ve znění pozměňovacích návrhů dne 7. 12. 2005. Avšak proti jeho přijetí se postavil Senát ČR, jehož veto se dolní komoře zákonodárského sboru nepodařilo přehlasovat, a to i navzdory koaliční většině sčítající 103 hlasů. Aby bylo možné analyzovat evropeizační vliv a následnou odpověď členského státu, je třeba blíže nahlédnout do legislativního procesu a tvorby antidiskriminačního zákona, jehož první návrh byl výsledkem práce Rady pro lidská práva. Ta jej předložila vládě v roce 2004.

Původní návrh obsahoval relativně řádná opatření vedoucí k adekvátnímu legálnímu zajištění agendy rovnosti žen a mužů. Některá z nich byla zahrnuta dokonce nad rámec unijních požadavků.⁴⁵ Za účelem splnění požadavku Směrnice 2002/73/ES o vytvoření zvláštního orgánu na podpory rovnosti, o kterém bude podrobně pojednáváno níže, Rada navrhla dvě možnosti. První způsob, jak dostat závazkům EU, spočíval v rozšíření kompetencí Veřejného ochránce práv. Druhou možností bylo vytvoření zcela nového orgánu, a to Centra pro rovné zacházení.

Poté co byl návrh předložen vládě, nevyhnulo se jeho znění razantním úpravám. Za prvé byly vypuštěny články 2 a 3 odst. 1, které stanovily, že „*každý má právo na rovné zacházení a na ochranu před diskriminací*“ a „*fyzické a právní osoby jsou povinny zajistit rovné zacházení [...]*“. Tímto návrh nadále nezasahoval do právních poměrů a naplňoval spíše funkci přehledu definic a prostředků pro ochranu před diskriminací. Pouze minimální plnění požadavků EU a povrchová transpozice bez řádné implementace byla dále potvrzena změnou tohoto stanoviska: „*Tento zákon reguluje, v harmonii s evropským komunitárním právem, právo na rovné zacházení [...]*“. Vláda jej v návrhu modifikovala na toto znění: „*Tento zákon transponuje relevantní normy*

⁴⁵ Návrh umožňoval přijímání pozitivních opatření, možnost mediace institucionálního zabezpečení a zvláštní žalobní právo pro nevládní organizace (Havelková 2008: 38).

Evropského Společenství.“ Druhé omezení vyplývalo ze skutečnosti, že se vládní kabinet rozhodl svěřit agendu rovnosti Veřejnému ochránci práv. Tato varianta sice nebyla tak nákladná jako zřízení zcela nové instituce, avšak vedla k vytvoření nekonzistence úřadu ombudsmana (Havelková 2008b: 104), jehož funkce byla zřízena především za účelem působnosti vůči státním orgánům.

Toto okleštění návrhu Rady pro lidská práva vede k závěru, že jeho znění bylo založeno pouze na zajištění technické transpozice legislativy EU, jako tomu bylo v období před vstupem do EU. Lze argumentovat, že evropeizační vliv je pouhou fasádou a skutečný zájem o problematiku rovnosti na nejvyšší politické úrovni v tomto případě chyběl. V této souvislosti vyzdvihuje B. Havelková ve Stínové zprávě neziskových organizací diametrálně odlišný přístup veřejné správy, tedy Rady pro lidská práva coby navrhovatele zákona a politické exekutivy. Zatímco se státní úředníci a úřednice pokusili o efektivní implementaci unijní politiky genderové rovnosti, politici a političky přistupovali k předloženému návrhu pouze jako k prostředku plnění evropských požadavků bez bližšího zájmu o garanci těchto práv (Havelková 2008: 38).

Parlamentní diskuze ohledně přijímání antidiskriminačního zákona byla založena na protikladu dvou argumentů. Na jedné straně představitelé vládní koalice zdůrazňovali povinnosti související s členstvím v EU, za jejichž nesplnění hrozí zemi sankce. Důraz na evropský tlak na půdě Senátu i Poslanecké sněmovny například opakovaně zdůrazňoval Pavel Němec, tehdejší místopředseda vlády a ministr spravedlnosti ČR a rovněž garant vládního návrhu zákona. Podobně argumentoval na schůzi Sněmovny, která měla rozhodnout o konečném údělu první verze antidiskriminačního zákona. Návrh zákona uvedl tímto stanoviskem: *„Jenom bych připomněl, čím se tento zákon zabývá. Tento zákon se zabývá vlastně implementací mezinárodních závazků České republiky, kterými je Česká republika vázána, a zavádí je do právního řádu České republiky. Musím říci, že už v této době jsme ve zpoždění v zavádění mezinárodních závazků do našeho právního řádu“* (Stenografický zápis 54. schůze 2006).

Vláda tedy návrh antidiskriminačního zákona prezentovala jako nutný právní předpis pro zajištění souladu s evropskou legislativou. To nejenže vypovídá o skutečném zájmu vládní garnitury, ale i značí nedostatečné podložení společensky relevantních argumentů pro přijetí zákona. Poslankyně České strany sociálně demokratické (ČSSD), Anna Čurdová dále potvrdila, že většina jejích kolegů či kolegyně je rovněž přesvědčena o nutnosti hlasovat pro návrh pouze z důvodu povinnosti

transponovat evropské právo. Poslankyně také upozornila na neexistenci diskuze uvnitř strany (Čurdová citována in Havelková 2008b: 105). Tato skutečnost je o to více znepokojující, pokud je zvaženo, že nejsilnější stranou vládní koalice byla právě sociální demokracie, tedy strana, jež v mnoha jiných evropských státech bývá nejpříznivěji nakloněná myšlenkám genderové rovnosti.

Na druhou stranu oponenti zákona, jimiž byly především poslanci a poslankyně Občanské demokratické strany (ODS) vnímali antidiskriminační normu jako útok na svobodu jedince v soukromé sféře. Senátor Miroslav Škaloud tak v souvislosti s odmítnutím návrhu antidiskriminačního zákona v Senátu v roce 2006 vyjádřil přesvědčení, že *„nebýt diskriminován, je ušlechtilá idea. Takto pojatá diskriminace ale vede k posilování relativismu“* (iDnes 2006). Hlavními oponenty byla vedle ODS také Komunistická strana Čech a Moravy, která podmínila podporu antidiskriminačního zákona zrušením lustračního zákona.

Jak již bylo nastíněno, první návrh antidiskriminačního zákona se přijmout nepodařilo, neboť se v Poslanecké sněmovně nenašla dostatečná většina na přehlasování senátního veta. B. Havelková tento neúspěch přičítá zejména blížícím se červnovým volbám v roce 2006, ve kterých ČSSD neočekávala vítězství, a tak přestala vyvíjet tlak na přijetí zákona, *„neboť případné nesplnění implementačních povinností by v dalším volebním období nepadlo na její hlavu“* (Havelková 2008: 39).

Přesto jsou postřehy z přijímání prvního návrhu antidiskriminačního zákona zásadní. Ačkoliv se Evropská unie zavázala podporovat rovnost žen a mužů ve všech svých aktivitách, na domácí úrovni tento politický cíl nebyl po vstupu do Unie reflektován. Jediným reálným zájmem politické elity bylo splnit unijní požadavky, což se mimo jiné projevilo například návrhem přenést agendu rovnosti žen a mužů pod úřad ombudsmana. Nepřijetím antidiskriminačního zákona však politická elita neprojevila pouze nedostatek politické vůle garantovat rovnost žen a mužů, ale zároveň způsobila širší důsledky pro českou legislativu genderové rovnosti.

3.2.4. Nedostatky legislativy genderové rovnosti

Nepřijetí prvního návrhu antidiskriminačního zákona mělo důležité implikace pro stávající legislativu genderové rovnosti České republiky. V první řadě chyběla adekvátní ochrana žen a mužů před diskriminací. V květnu 2006 Parlament schválil nový Zákoník práce, který zcela nahradil jeho starší formu z roku 1965. Tím, že došlo

k pozbytí platnosti zákona 65/1965 Sb. a nabytí účinnosti zákona 262/2006 Sb., se z českého právního řádu vytratila většina harmonizované legislativy z předvstupního období. Zákoník byl totiž připravován v domněnku, že vstoupí v platnost současně se speciálním zákonem o rovném zacházení, proto na tuto neexistující legislativu již odkazoval a zároveň jen velmi obecně stanovil povinnost rovného zacházení a zákaz diskriminace. Rezistentně se Česká republika vůči evropským požadavkům projevila také v zapracování ochranných ustanovení do tohoto zcela nového pracovněprávního předpisu, která měla být z právního řádu odstraněna již ke vstupu do EU. Jedná se zejména o již diskutovaný zákaz bránící všem ženám ve výkonu práce v podzemí.

Za druhé, jak uvádí Havelková na základě analýzy 23. Reportu o monitoringu aplikace komunitárního práva, již v roce 2005 byla Česká republika v pozici státu s nejhorsími výsledky transpozice Směrnic z oblasti rovnosti žen a mužů (Havelková 2008b: 101). Nepřijetí prvního návrhu antidiskriminačního zákona vedlo k dalšímu posílení těchto mezer v souladu unijní a domácí úrovně. Česká republika neplnila povinnosti vyplývající z členství. Nedostatky v právní úpravě před přijetím druhého návrhu antidiskriminačního zákona dokonce vyústily v zahájení čtyř řízení proti České republice pro porušení Smlouvy o založení ES.

Tyto problémy s transpozicí evropské legislativy mohly být vyřešeny přijetím antidiskriminačního zákona, avšak nedostatek politické vůle prosadit hlavní cíl této legislativy, jímž je propagace rovnosti žen a mužů, výrazně omezil evropeizační vliv na politiku genderové rovnosti.

3.2.5. Druhý návrh antidiskriminačního zákona

Nutnost přijetí antidiskriminačního zákona se po jeho odmítnutí oficiálně poprvé objevilo až v programovém prohlášení druhé vlády Mirka Topolánka⁴⁶ (Havelková 2008: 39–40). Ministerstvo spravedlnosti následně předložilo druhý návrh antidiskriminačního zákona Vládě ČR na jaře roku 2007. V důvodové zprávě vláda konstatovala, že právní úprava povinnosti zajišťovat rovné zacházení a ochranu před diskriminací v českém právním řádu neodpovídá v řadě oblastí, například vzdělávání, bydlení, zdravotnictví, povolání požadavkům práva ES. Tlak Evropské unie je zřetelný zejména v upozornění, že v době podání návrhu byla proti České republice vedena v oblasti rovného zacházení čtyři řízení pro porušení Smlouvy, z toho dvě řízení byla

⁴⁶ Prohlášení první vlády Mirka Topolánka antidiskriminační zákon nereflektovalo.

ve fázi formálního upozornění a dvě řízení ve fázi odůvodněného stanoviska⁴⁷ (ke dni 11. 6. 2007). Ve všech řízeních hraje dle důvodové zprávy důležitou roli antidiskriminační zákon, jehož přijetí bude znamenat splnění transpozičních povinností a tedy zastavení řízení.

Oproti poslední úpravě byla do nového návrhu zahrnuta také znění Směrnice Rady 2004/113/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování, a tzv. slučující Směrnice 2006/54/ES. Text vládní návrhu dále transponoval směrnice 96/97/ES a 86/378/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků, jejichž absence v českém právním řádu byla již od vstupu do Evropské unie předmětem kritiky (viz. Evropská komise 2003). Zákon však znovu počítal se svěřením agendy rovnosti žen a mužů ombudsmanovi (Havelková 2008: 40).

Vládní návrh nového antidiskriminačního zákona byl předložen v červenci 2007 a dne 17. 6. 2009 jej schválila Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Hlasování bylo přítomno 148 poslanců a poslankyň. Pro návrh se vyslovilo 118 poslanců a poslankyň a proti návrhu 16 poslanců. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákonu Senátu ke konci března 2008, který jej následující měsíc schválil pod tlakem přijetí požadavků EU. Senát návrh přijal na 13. schůzi Senátu dne 23. 4. 2008. Vydal k němu nicméně bezprecedentní doprovodné stanovisko na podnět senátora ODS Miroslava Škalouda, ve kterém se vyjadřuje takto: „*Senát považuje přijetí tzv. antidiskriminačního zákona za nástroj implementace požadavků vyplývajících z evropského práva, za jejichž neprovedení hrozí České republice sankce. Neztotožňuje se však s charakterem normy, která umělým způsobem zasahuje do přirozeného vývoje společnosti, nerespektuje kulturní odlišnosti členských států a požadavek rovnosti ve výsledku povyšuje nad princip svobody volby. Senát žádá vládu, aby nedávala souhlas s přijetím dalších antidiskriminačních předpisů na úrovni EU.*“ Doprovodné usnesení Senátu mimo jiné dává podnět Vládě ČR, aby se podílela na ovlivňování politiky genderové rovnosti na úrovni Evropské unie. Pokud se česká exekutiva ztotožnila s vyjádřením Senátu,

⁴⁷ Jednalo se o řízení č. 2006/2262, kde Evropská komise namítá chybnou implementaci směrnice Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Druhé řízení se týkalo nedostatečného provedení směrnice Rady 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. V posledním řízení č. 2005/0286 Evropská komise poukázala na to, že Česká republika netransponovala směrnici Rady č. 96/97/ES, kterou se mění směrnice č. 86/378/EHS o zavedení rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků.

lze předpokládat, že evropeizace neprobíhá jen ve směru shora dolů, ale také ve směru zdola nahoru.

Diskuze na půdě parlamentu byla ve druhém případě zřetelně zaměřena na nutnost přijetí unijních závazků. Ustoupení oponentů antidiskriminačního zákona povinnosti vyplývající z členství vystihuje návrh doprovodného usnesení poslance ODS Borise Šťastného, jehož přijetí by dle jeho slov usnadnilo hlasování některým poslancům majícím se zákonem jistý ideový problém. Jednalo se o toto doprovodné ustanovení: *„Jsme vedeni přesvědčením, že lidská odlišnost je přirozenou a ničím a nikým nevymýtitelnou součástí lidského bytí, součástí, která doprovází lidstvo od samého počátku existence a bude lidstvo provázet až do jeho zániku. Jsme vedeni přesvědčením, že přirozené rozdíly mezi lidmi a vzájemné vztahy s nimi související nemůže žádný zákon uměle odstranit. Z těchto důvodů se nemůžeme ztotožnit s ideovou podstatou přijatého zákona. Jeho přijetí však chápeme jako nutné a nevyhnutelné splnění závazků vyplývajících z členství České republiky v Evropské unii”* (Stenoprotokol 28. schůze 2008). Šťastného návrh se poměrem hlasů 57 ku 65 nepodařilo schválit, přesto z něj lze vyvodit, že část politické elity neporozuměla podstatě antidiskriminačního zákona, jehož cílem je prosadit rovnost ve společnosti a ne stejnost.

Navzdory tomu, že úprava prošla řádným legislativním procesem v Parlamentu, byla vetována prezidentem Václavem Klausem v květnu 2008 (Sněmovní tisk 253) Prezident ve svém stanovisku odůvodnil, že zákon považuje za *„za zbytečný, kontraproduktivní a nekvalitní a jeho dopady za velmi problematické“* (Klaus 2008). Václav Klaus dále neshledal v zákoně nic nového, co by nebylo obsaženo v již platných normách. Taktéž spatřoval v antidiskriminačním zákoně prostředek pro narušování základních práv jedince a měl problém s úlohou Veřejného ochrance práv a jeho pravomocí zasahovat do soukromoprávních vztahů.

Finální přijímání antidiskriminačního zákona ovlivnil tlak Evropského soudního dvora. Ve svém rozsudku ze dne 4. prosince 2008 (věc C-41/08) rozhodl, že Česká republika neprovedla směrnice EU o rovném zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků (96/97/ES a 86/378/EHS) a zemi byly uděleny finanční sankce. Prezidentské veto Poslanecká sněmovna „s těžkým srdcem“ přehlasovala dne 17. června 2009. Na základě výsledků hlasování o zákonu vráceném prezidentem se stal antidiskriminační zákon součástí právního řádu České republiky a byl publikován ve Sbírce zákonů pod číslem 198/2009 Sb., s účinností od 1. 9. 2009.

Schválený antidiskriminační zákon⁴⁸ upravuje obecně zákaz diskriminace, přičemž vyjmenovává tyto diskriminační důvody: rasa, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra a světový názor. V souladu se směrnicemi Evropské unie vymezuje přímou a nepřímou diskriminaci, obtěžování a sexuální obtěžování, jakož i pronásledování a pokyn či navádění k diskriminaci (Koldinská 2010: 164). Dále stanoví výjimky z rovného zacházení, zakotvuje právní prostředky na ochranu před diskriminací a určuje subjekt, který se bude problematikou rovnosti a diskriminace zabývat. Pro ombudsmana, v jehož kompetenci dosud byla ochrana občanů před jednáním či nečinností orgánů veřejné správy, přijetí antidiskriminačního zákona znamenalo zřízení zcela nové kanceláře, která bude řešit soukromoprávní vztahy.

Na závěr je nutné poznamenat, že původní verze antidiskriminačního zákona, byla výrazně minimalizována oproti obsahu prvotního návrhu. Předpis sice rozpracovává všech jedenáct směrnic ES, avšak velmi obecně a místy vágně. Slovy poslankyně Anny Čurdové: *„Byl schválen zmetek, který nezaručí ochranu před diskriminací. Je to bezzubý zákon, není v něm ani jeden ostrý zub. Evropský vlk se nažral a česká liberální koza zůstala celá“* (Čurdová citována in Novinky.cz 2008).

3.2.6. Zvláštní orgán na podporu rovnosti

Za účelem zkoumání evropeizačního vlivu na institucionální zabezpečení agendy genderové rovnosti, je třeba blíže nahlédnout na změny, které přímo souvisely s členstvím ČR v EU do roku 2009. Kromě požadavku transponovat evropské regulace do národní legislativy, směrnice nového milénia⁴⁹ stanovily povinnost ustavit zvláštní orgán, který bude nahlížet na reálný dopad jejich implementace (tzv. *equality body*). Směrnice 2002/73/ES v článku 8a stanoví: *„1. Členské státy určí jeden nebo více subjektů pověřených podporou, rozbořem, sledováním a prosazováním rovného zacházení se všemi osobami bez diskriminace na základě pohlaví a přijmou nezbytná opatření. Tyto subjekty mohou být součástí orgánů pověřených ochranou lidských práv nebo ochranou práv osob na vnitrostátní úrovni. 2. Členské státy zajistí, aby pravomoci těchto subjektů zahrnovaly: a) poskytování nezávislé pomoci obětem diskriminace*

⁴⁸ Zákon č. 198/ 2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

⁴⁹ Založení zvláštního orgánu na podporu rovnosti vyžadoval článek 8a Směrnice 2002/73/ES a článek 13 Směrnice 2000/43/ES.

při podávání stížností na diskriminaci; b) provádění nezávislých studií týkajících se diskriminace; c) zveřejňování nezávislých zpráv a vydávání doporučení k jakékoli otázce související s touto diskriminací.“ Směrnice 2000/43/ES jde ve svých požadavcích ještě o krok dále, protože rozšiřuje kompetence zvláštního orgánu o pravomoc zastupovat oběti v soudním řízení.

V prvním návrhu antidiskriminačního zákona Rada pro lidská práva navrhla dvě možnosti. První předpokládala rozšíření kompetencí Veřejného ochránce práv. Druhou možností bylo vytvoření zcela nového orgánu, a to Centra pro rovné zaházení. Svěření agendy genderové rovnosti do kompetencí ombudsmana bylo přijato v obou návrzích antidiskriminačního zákona. Ačkoliv se toto řešení zdálo být finančně přijatelnější, lze argumentovat, že se jednalo o rozhodnutí nekonzistentní. Úřad Veřejného ochránce práv byl zřízen za účelem obrany občanů a občanek před jednáním či nečinností orgánů veřejné správy. Ostatně sám tehdejší ombudsman Otakar Motejl byl proti této úpravě, protože se dle jeho slov vymykala zaměření úřadu na kontrolu státní správy (Zápis z 35. Schůze Výboru pro záležitosti Evropské unie 2006).

S nabytím účinnosti antidiskriminačního zákona se tedy okruh působnosti Veřejného ochránce práv rozšířil i o oblast boje proti diskriminaci a ombudsman se stal tzv. *Equality body* České republiky. Ustanovení § 21b zákona o Veřejném ochránci práv⁵⁰ stanoví: „*Ochránce přispívá k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor“* a svěřil mu tyto pravomoci: a) poskytuje pomoc obětem diskriminace při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace, b) provádí výzkum, c) zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací, d) zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Nicméně lze argumentovat, že legislativa ombudsmanovi neposkytuje dostatečné prostředky pro plnění těchto úkolů. Například od podání návrhu antidiskriminačního zákona se vedly spory o rozsahu poskytované pomoci obětem diskriminace. Ombudsman je nakonec ukončil s tím, že se rozhodl, že nebude zastupovat oběti v soudním řízení. Jako efektivnější řešení se mu jevilo odkazovat dotyčné na spolupracující advokátní a právní poradny. Dle jeho slov nebude mít dostatečné finanční a lidské zdroje také na provádění ostatních úkolů, jako je provádění

⁵⁰ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

výzkumů a osvětové činnosti (Motejl citován in Kubálková 2010: 82). Limitující je také skutečnost, že legislativa ombudsmana koncipovala jako orgán pro oběti diskriminace, nikoliv jako tvůrce politik či systémových změn (Kubálková 2010: 82).

Svěření agendy rovnosti osobě ombudsmana znamenalo pro českou politiku rovnosti žen a mužů přiblížení se současnému konceptu totožné politiky na úrovni Evropské unie. Jednotný orgán, který monitoruje případy diskriminace z různých důvodů, pokládá základy adresovat vícenásobnou nerovnost také v českém prostředí. Na druhou stranu je možné spatřovat evropeizační vliv jako limitující, neboť antidiskriminační tematika byla nesystematicky svěřena právě úřadu Veřejného ochránce práv, což znovu svědčí o vzdoru politické elity adaptačnímu tlaku Evropské unie a minimálním plnění požadavků nadnárodní úrovně.

3.2.7. Analýza evropeizačního faktoru v období po vstupu do EU

Po vstupu České republiky do Evropské unie lze pozorovat znatelný útlum procesu evropeizace ve směru shora dolů. Zatímco v předvstupním období docházelo k významným změnám, jež vedly ke konstituování agendy genderové rovnosti v českém prostředí, s obdrženým členstvím se domácí úroveň jeví rezistentně vůči evropským požadavkům. Hlavní institucí, která v tomto období vyvíjí adaptační tlak na členský stát, je především Evropský soudní dvůr, jehož pravomoci umožňují udělovat sankce za případné neplnění povinností členství. Právě tato skutečnost provází minimální vliv EU na českou politiku genderové rovnosti od roku 2004.

Proces evropeizace významně ovlivnil legislativní proces zákonodárského sboru při přijímání antidiskriminačního zákona, který měl napravit resty v transpozici evropského práva z předvstupního období, sjednotit fragmentovanou legislativu a přenést do právního řádu nové směrnice. Nutnost dostát evropským požadavkům vedla k předložení prvního návrhu tohoto zastřešujícího předpisu. Avšak politická elita se projevila jako hlavní instituce s právem veta, která vzdorovala adaptačnímu tlaku evropeizace. O tom svědčí skutečnost, že Česká republika se stala poslední zemí, která přijala zastřešující antidiskriminační legislativu.

Hlavním důvodem schválení antidiskriminačního zákona bylo především zahájení čtyř řízení ESD, na něž rovněž odkazuje důvodová zpráva návrhu zastřešujícího předpisu. Rezistenční povaha politické elity vůči evropským požadavkům byla posléze stvrzena rozsudkem Evropského soudního dvora ze dne 4. prosince 2008 (věc C-41/08),

na jehož základě byly České republice uděleny sankce za neprovedení směrnice EU o rovném zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků.

Lze shrnout, že členský stát, jímž je v tomto případě ČR, vykazoval lhostejnost vůči unijním aktivitám a odolával změnám, které byly nezbytné pro splnění požadavků Evropské unie. Takovéto chování posléze vedlo k nesouladu mezi unijní a domácí rovinou, jež vyústila k zahájení řízení pro neplnění požadavků členského státu (Brusenbauch Meislová 2013: 43). Jedině tlak ESD následně přiměl politickou elitu ČR splnit evropské závazky.

Kromě specifických legislativních změn, byl dále pozorován vliv EU na institucionální agendy genderové rovnosti v období po vstupu do EU. Antidiskriminační zákon mimo jiné totiž zapracoval unijní požadavek ohledně zřízení zvláštního orgánu na podporu rovnosti, jímž byl učiněn Veřejný ochránce práv České republiky. Skutečnost, že ombudsman nepřispívá pouze k prosazování rovného zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich pohlaví, ale má za úkol adresovat i kategorie jako jsou rasa, etnický původ, náboženské vyznání nebo přesvědčení, zdravotní postižení, věk či sexuální orientace, rozšiřuje formulaci české politiky rovnosti žen a mužů o komponent antidiskriminace. Ačkoliv prozatím nelze hovořit o uceleném přístupu, který by umožnil efektivně působit na vícenásobnou nerovnost, přijetí antidiskriminačního zákona spolu s ustavením zvláštního orgánu na podporu rovnosti vytvořilo základ komplexní formy politiky genderové rovnosti v České republice. Tímto se její forma znovu přiblížila unijní úrovni, kde je antidiskriminace nejnovějším komponentem evropské politiky genderové rovnosti.

Jako omezující vliv evropeizace se jeví, že nedošlo k zřízení Centra pro rovné zacházení, které by efektivně zaručilo podporu rovného zacházení. Rozšíření kompetencí ombudsmana se projevuje jako nesystémové, neboť zcela narušuje jeho dosud veřejnosprávní povahu. Legislativa antidiskriminačního zákona zároveň neposkytuje ombudsmanovi dostatečné pravomoci pro provádění komplexních změn politiky genderové rovnosti.

Na základě poznatků z této části práce je možné usoudit, že v obou sledovaných obdobích, před vstupem i po vstupu ČR do EU, došlo ke změnám na základě působení vlivu evropeizačního procesu, jejich výsledná podoba je minimální. Evropeizace politiky genderové rovnosti v České republice proto působí raději jako fasáda, kdy sice dochází k proměně této politiky, avšak nevede k vytvoření skutečného zájmu prosazování rovnosti žen a mužů.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala evropeizací politiky genderové rovnosti v České republice. Výzkum se zaměřil zejména na konkrétní legislativní změny v politické agendě rovnosti žen a mužů na domácí úrovni kandidátského, respektive členského státu. Dále byl zkoumán vliv Evropské unie na zřízení speciálních orgánů na podporu rovnosti v českém prostředí. Práce dochází k závěru, že v obou zkoumaných oblastech došlo k významným změnám, které souvisely se vstupem České republiky do Evropské unie.

Aspirace na vstup do Evropské unie znamenala pro Českou republiku nutnost provést komplexní úpravy v prosazování rovnosti žen a mužů. A to i přesto, že tato tematika byla v zemi na počátku 90. let zcela marginální. Politika genderové rovnosti byla v období před vstupem do Evropské unie projednávána v kontextu přijetí *gender acquis*. Za účelem splnění přístupových kritérií, musela Česká republika schválit celou řadu opatření, transponovat evropskou legislativu do právního řádu země a především vytvořit základy systematického přístupu tvorby politiky genderové rovnosti. Tato skutečnost vedená podmíněností členství akcelerovala konstituování politiky genderové rovnosti v České republice.

Nejzřetelnější vliv Evropské unie ve směru shora dolů byl pozorován v konkrétních změnách v legislativě, která byla v době přístupových jednání harmonizována za účelem převzetí evropských požadavků. Ačkoliv některé ze směrnic již tvořily součást právního pořádku země, převážná část legislativních změn musela být provedena teprve v kontextu přistoupení. Do právního řádu ČR byly tak zapracovány unijní koncepty rovného zacházení žen a mužů a přežaty stejné definice přímé a nepřímé diskriminace, obtěžování a sexuálního obtěžování. Nicméně k těmto změnám došlo pouze povrchově a de facto byly založeny na „transplantaci“ evropských směrnic do legislativy kandidátského státu. Za účelem splnění evropských požadavků v minimální míře, bylo k harmonizaci přistoupeno na základě novelizace stávajících právních předpisů, které v konečném důsledku vedly k fragmentaci a neúplnosti právního zakotvení politiky rovných příležitostí. Tato tendence potvrzuje mechanismus předvstupní evropeizace, při níž dochází pouze k technickému přijímání evropských požadavků bez širší společenské diskuze. Jedním z hlavních důsledků tohoto striktně formálního procesu transpozice je nedostatek zájmu, znalosti a expertízy jak na politické, tak společenské úrovni. Lze tedy shrnout, že agenda rovnosti byla

v předvstupním období vnímána především jako technický úkol přenosu evropského práva a legislativní změny byly často viděny jako žádoucí podmínky vstupu České republiky do EU.

Evropeizační vliv byl v období před vstupem do EU také dokumentován v druhé zkoumané oblasti, tedy institucionálním zabezpečení agendy genderové rovnosti. Za účelem koordinace přibližování české legislativy evropské politice, zřídilo Ministerstvo práce a sociálních věcí Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů, které do současnosti plní neopomenutelnou roli, zejména v zpracovávání Souhrnných zpráv o plnění akčních plánů Vlády ČR, tedy *Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů*. Nejvyšším orgánem na vládní úrovni je od října 2001 Rada pro rovné příležitosti žen a mužů, jejíž zřízení mělo usnadnit koordinaci meziresortní agendy, jež byla výsledkem evropeizačního vlivu. Avšak pozice tohoto orgánu na nejnižší úrovni vládní hierarchie a nedostatek pravomocí potvrzuje zjištění výzkumu změn v legislativě. Uskutečněné změny měly ČR především zajistit členství v EU, a tak byly omezeny na minimální bázi.

Z konceptuálního hlediska se evropeizace projevila ve formulování politiky genderové rovnosti v České republice. Na základě působení vlivu Evropské unie byl zřízen institut kontaktních úředníků (tzv. *gender focal points*), který je výsledkem osvojení strategie *gender mainstreamingu* českou vládou. Do legislativy byla dále zapracována unijní politika rovných příležitostí, jejímž cílem je poskytnout českým ženám stejná práva jako mužům. Nově byla do české právního předpisu také zapracována možnost přijetí strategie pozitivní akce. Ačkoliv lze spekulovat o efektivitě těchto nástrojů, evropeizační vliv zcela zřetelně působil na jejich přijetí. Předvstupní období proto představovalo skutečnou strukturu možností pro českou politiku genderové rovnosti. Nicméně výzkum umožnil dojít k poznatku, že evropeizační faktor se často projevil spíše jako limitující, neboť nevedl k vytvoření skutečného zájmu prosazování rovnosti žen a mužů.

Práce se ve druhé části věnovala evropeizaci politiky genderové rovnosti v období po vstupu ČR do EU. Hlavní důraz byl přitom kladen na přijetí antidiskriminačního zákona a zřízení speciálního orgánu na podporu rovnosti. Právě v obou sledovaných oblastech působila evropeizace ve směru shora dolů. Práce akcentovala změnu logiky adaptačního vlivu na členský stát EU, jímž je od roku 2004 rovněž Česká republika. Hlavní institucí, která akceleruje plnění evropských požadavků

je instituce Evropského soudního dvora, jehož pravomoci umožňují udělovat sankce za případné neplnění povinností členství.

Po vstupu České republiky do Evropské unie byl pozorován znatelný útlum procesu evropeizace ve směru shora dolů. Toto výrazné zpomalení ve vnitřních změnách, způsobila zejména přítomnost instituce s právem veta, která byla identifikována jako politická elita. S obdrženým členstvím se domácí úroveň projevila rezistentně vůči evropským požadavkům a vzdorovala adaptačnímu tlaku. Tyto poznatky byly dokumentovány zejména na legislativním procesu schvalování antidiskriminačního zákona.

Na základě povinnosti transponovat směrnice evropského práva byl českému parlamentu předložen návrh antidiskriminačního zákona. Jeho smyslem bylo inkorporovat do právního řádu směrnice, které byly v období před vstupem do EU pro ČR problematické. Zároveň měl sjednotit fragmentovanou legislativu a zastřešit agendu rovnosti. Jeho přijetí se však ukázalo velmi problematické. Finálním důvodem jeho schválení bylo především zahájení čtyř řízení ESD, na něž se opětovně odvolávali politici. V konečném důsledku byl antidiskriminační zákon schválen ve velmi obecné podobě v červnu 2009, tedy po pěti letech od předložení prvního návrhu vládě.

Přijetí antidiskriminačního zákona vedlo ke zřízení zvláštního orgánu na podporu rovnosti, jímž byl učiněn Veřejný ochránce práv České republiky. Na základě vlivu Evropské unie došlo k dalšímu rozvoji institucionálního zabezpečení politiky genderové rovnosti. Ombudsman se kromě prosazování rovného zacházení na základě pohlaví věnuje i dalším kategoriím jako jsou rasa, etnický původ, náboženské vyznání nebo přesvědčení, zdravotní postižení, věk či sexuální orientace. Tato skutečnost vede k přiblížení konceptu české politiky genderové rovnosti unijní úrovni, kde antidiskriminační opatření tvoří nejnovější komponent evropské politiky genderové rovnosti.

Výzkumným cílem této práce bylo postihnout změny v oblasti české politiky genderové rovnosti, které souvisí se vstupem do EU. Za účelem dosažení stanoveného cíle, práce usilovala o zodpovězení této hlavní výzkumné otázky: *Lze empiricky pozorovat evropeizační proces české politiky (policy) genderové rovnosti ve směru shora dolů?* Práce dokázala, že česká politika genderové rovnosti je součástí empiricky pozorovatelného evropeizačního procesu ve směru shora dolů, a to v obou analyzovaných oblastech. Evropeizace se tak projevuje nejen v konkrétních

legislativních změnách, ale lze ji postihnout i v ovlivňování institucionálního zabezpečení politiky genderové rovnosti v českém prostředí.

Dále byly stanoveny tyto vedlejší výzkumné otázky: *1. Do jaké míry evropeizace změnila podobu české politiky genderové rovnosti? Za účelem zodpovězení této otázky, se mi jeví relevantní určit rozsah evropeizace zvláště pro jednotlivá období. Zatímco v době přístupových jednání došlo ke komplexní změně úpravy agendy genderové rovnosti, v období po vstupu ČR do EU byly změny spíše marginální a domácí úroveň se vůči evropským požadavkům projevila rezistentně, což nakonec vyústilo v udělení sankcí Evropského soudního dvora za neplnění povinností členského státu. Na základě poznatků této práce lze učinit závěr, že při využití Radaelliho stupnicové škály reakce na evropeizace, je evropeizace politiky genderové rovnosti předvstupního období příkladem transformace, při níž došlo ke změně základní logiky původní praxe. Avšak Radaelliho typologie není schopna zcela zachytit finální podobu předvstupní evropeizace. Proto je nutné zdůraznit, že ačkoliv došlo k výrazným změnám, nebyl vytvořen esenciální zájem o podporu rovnosti žen a mužů. Období po vstupu do EU vystihuje evropeizační proces nejlépe inercie, pro kterou je typické, že stát vykazuje lhostejnost vůči evropským požadavkům, případně uplatňuje zdržovací taktiku. Po roce 2004 tak došlo k absenci, potažmo minimálním změnám podoby české politiky genderové rovnosti.*

2. Jakým způsobem byla transponována unijní legislativa genderové rovnosti? Práce se pokusila zdokumentovat konkrétní změny v legislativní úpravě genderové rovnosti. Bylo zjištěno, že ačkoliv některé předpisy byly v souladu s evropskou úrovní, většina změn byla přijata teprve v souvislosti se vstupem ČR do EU. K transpozici unijní legislativy genderové rovnosti přistoupil zákonodárny sbor difúzním přístupem, čili postupnou novelizací jednotlivých právních předpisů. Tento způsob nejenže vedl k nedostatečné transpozici, ale rovněž fragmentoval legislativní úpravu politiky rovnosti žen a mužů na domácí úrovni. K transpozici bylo dále přistoupeno velmi mechanicky, přičemž nebyl brán v úvahu kontext české společnosti a prostor byl zcela uzavřen diskuzi. V konečném důsledku musel být za účelem kompletního přenosu unijního práva přijat antidiskriminační zákon, jehož schvalování trvalo téměř pět let. Jeho konečná podoba je politickým kompromisem, který se projevuje svou velmi obecnou formou a striktním přepisem směrnic EU.

3. Jak ovlivnila evropeizace institucionální zabezpečení agendy genderové rovnosti v českém prostředí? Práce se pokusila zmapovat institucionální změny vyvolané

evropeizačním procesem. V předvstupním období bylo zřízeno několik orgánů, které měly usnadnit sladění agendy rovnosti s unijní úrovní. V roce 1998 bylo zřízeno Oddělení pro rovné příležitosti žen a mužů. Následovalo ustavení meziresortní komise pro rovné postavení mužů a žen, jejíž práce se však nejevila jako efektivní, a proto přistoupila Vláda na zřízení Rady pro rovné příležitosti žen a mužů. Působení evropeizačního procesu dále vedlo ke zřízení institut kontaktních úředníků (tzv. *gender focal points*). Nakonec byl v rámci výzkumu pozorován vliv evropeizace na rozšíření kompetencí Veřejného ochránce práv, který se od přijetí antidiskriminačního zákona nově věnuje také agendě rovného zacházení.

Poznatky této práce umožnily odpovědět na všechny stanovené otázky, domnívám se tedy, že výzkum splnil svůj cíl. Hlavním nedostatkem této práce je, že se omezuje na zkoumání vlivu pouze ve směru shora dolů. Lze předpokládat, že Česká republika se snaží projevit své preference i na evropské úrovni. Evropeizace také zcela jistě probíhá na horizontální úrovni, jelikož finance z Evropských strukturálních fondů přispívají na realizace projektů v této agendě. Zároveň se z důvodu omezeného rozsahu práce nepodařilo zachytit změny v kompletní obsahové stránce politiky genderové rovnosti v ČR, ale došlo k jejímu zredukování na dva její hlavní komponenty, a sice legislativní úpravu a institucionální zabezpečení této politiky. Tyto dimenze evropeizace zůstávají předmětem dalšího výzkumu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Evropská komise. 1995. „Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union.“ COM 95/163, (online). Dostupné z: <eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1995:0163:FIN:EN:PDF> (13. 2. 2014)

Evropská komise. 2003. „Comprehensive monitoring report on the Czech Republic's preparation for membership.“ (online). Dostupné z: <ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/cmr_cz_final_en.pdf> (23. 2. 2014)

Evropská komise. 1996. „Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities.“ COM 96/67, (online). Dostupné z: <eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=1996&nu_doc=67> (12. 3. 2014).

Evropská komise. 1998. „Progress Report from the Commission on the Follow-up of the Communication: Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into all Community Policies and Activities.“ COM 8/122, (online). Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51998DC0122&from=EN>> (14. 2. 2014)

Havelková, Barbara. 2008. „Právo a rovnost žen a mužů.“ Pp. 32–50 in Petr Pavlík (ed.). *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů*. Praha: Nadace Open Society Fund.

iDnes.cz. 2006. „Senát vrátil poslancům antidiskriminační zákon.“ *iDnes.cz*, 26. 1. 2006 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/senat-vratil-poslancum-antidiskriminacni-zakon-fup-/domaci.aspx?c=A060126_104117_domaci_lja> (13. 4. 2014)

Marksová-Tominová, Michaela (ed.). 2003. „Gender assessment of the impact of EU accession on the status of women and the labour market in CEE“. *Karat Coalition*. Praha: Gender Studies o.p.s.

Novinky.cz. 2008. „Poslanci schválili antidiskriminační zákon.“ *Novinky.cz*, 19. 3. 2008 (online). Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/135725-poslanci-schvalili-antidiskriminacni-zakon.html>> (21. 4. 2014)

Open Society Institute. 2005. „Equal Opportunities for Women and Men: Monitoring Law and Practice in New Member States and Accession Countries of the European Union.“ *Open Society Institute Network Women's program*, (online). Dostupné z: <<http://www.opensocietyfoundations.org/reports/equal-opportunities-women-and-men>> (10. 3. 2014).

Pavlík, Petr (ed.). 2004. „Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů.“ *Otevřená společnost, o.p.s.*, (online). Dostupné z: <<http://www.otevrenaspolecnost.cz/cz/component/phocadownload/category/1-publikace?download=37:stinova-zprava-v-oblasti-rovneho-zachazeni-a-rovných-prilezitosti-zen-a-muzu-2004>> (12. 3. 2014)

„Position Paper of the Czech Republic on Chapter 13: Social Policy and Employment.“ 1999 (online). Dostupné z: <abm.tobb.org.tr/%C3%A7ek%20cum%2013.DOC> (12. 3. 2014)

Prechal, Sacha, Sussane Burri. 2011. „Gender Equality Law in 33 European countries: Update 2011.“ *European Network of Legal Experts in the field of Gender Equality. European Commission: DG Justice*, (online). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_equality_law_in_33_european_countries_update2011_en.pdf> (1. 4. 2014)

Prechal, Sacha, Sussane Burri. 2009. „Gender Equality Law in 30 European countries: Update 2009.“ *European Network of Legal Experts in the field of Gender Equality. European Commission: DG Justice*, (online). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/updatebookleteurulesongender_equality_en.pdf> (1. 4. 2014)

„Sněmovní tisk 234/0 Hany Orgoníkové ve věci postavení žen ve společnosti.“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, (online). Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?ct=234&ct1=0&o=2>> (1. 4. 2014)

„Sněmovní tisk 253. Vládní návrh zákona o rovném zacházení a ochraně před diskriminací – EU.“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, (online). Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=253>> (19. 4. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 1998.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/12355/zpravaza98.pdf>> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 1999.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12357/zprava_za99.pdf> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2000.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12359/zprava_za2000.pdf> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2001.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12362/zprava_za2001.pdf> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2002.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12369/Zprava_za2002.pdf> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2003.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12372/zprava_za2003.pdf> (12. 3. 2014)

„Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2004.“ *Oddělení rovných příležitostí žen a mužů*, (online). Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/12375/zprava_za2004.pdf> (12. 3. 2014)

„Stenografický zápis 54. schůze ze dne 15. března 2006“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, (online). Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/054schuz/54-6.html>> (12. 4. 2014)

„Stenoprotokol 28. schůze 2008 ze dne 14. března 2008.“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, (online). Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/028schuz/s028098.htm>> (8. 4. 2014)

„Usnesení vlády č. 6/1998 k Informaci o postavení žen ve společnosti ze dne 7. ledna 1998 č. 6.“ *Vláda ČR*, (online). Dostupné z: <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7659F35454BDA0AAC12571B60070B9E4> (3. 3. 2014)

„Usnesení vlády č. 236/1998 o Prioritách a postupu vlády při prosazování rovnosti mužů a žen ze dne 8. dubna 1998.“ *Vláda ČR*, (online). Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/12354/UV236P1998.pdf>> (3. 3. 2014)

„Usnesení vlády č. 132/1999 k návrhu statutu Rady vlády České republiky pro lidská práva a k návrhu na jmenování zástupců veřejnosti členy Rady vlády České republiky pro lidská práva.“ *Vláda ČR*, (online). Dostupné z: <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7ACB560555648F8BC12571B6006C1DE0> (3. 3. 2014)

„Usnesení vlády č. 1033/2001 o zřízení Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů ze dne 10. října 2001.“ *Vláda ČR*, (online). Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rada-pro-rovne-prilezitosti/dokumenty/UV1033_2001.pdf> (1. 3. 2014)

„Usnesení vlády č. 456/2001 k Souhrnné zprávě o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti mužů a žen v roce 2000.“ *Vláda ČR*, (online). Dostupné z: <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/87583366F322678BC12571B6006CC09A> (1. 3. 2014)

„Zápis z 35. Schůze Výboru pro záležitosti Evropské unie konané dne 18. ledna 2006.“ *Senát Parlamentu ČR*, (online). Dostupné z: <<http://www.senat.cz/xqw/webdav/psse-nat/original/36401/30755/29618>> (20. 4. 2014)

Literatura

Banaszak, Lee Ann, Karen Beckwith, Dieter Rucht (eds.). 2003. *Women's movements facing the reconfigured state*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Blofield, Merike, Liesl Haas. 2012. „Policy Outputs.“ Pp.703–727 in Georgina Waylen, Karen Celis, Johanna Kantola, S. Laurel Weldon (eds.). *Gender and Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Bobek, Michal, Petr Bříza, Jan Komárek. 2011. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C. H. Beck.
- Bobek, Michal, Pavla Boučková, Zdeněk Kühn. 2007. *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck.
- Börzel, Tanja A., Thomas Risse. 2003. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe.“ Pp. 57–80 in Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Börzel, Tanja A., Thomas, Risse. 2000. „When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change.“ *European Integration Online Papers* 4 (15). Dostupné z: <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf>> (16. 3. 2014)
- Börzel Tanja A., Thomas Risse. 2002. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe.“ *Online paper prepared for for Keith Featherstone/Claudio Radaelli*. Dostupné z: <<http://www.gs.uni.wroc.pl/files/BOERZEL%20%20RISSE%20Conceptualizing%20the20domestic%20impact%20of%20Europe.pdf>> (13. 3. 2014).
- Bretherton, Charlotte. 2001. „Gender Mainstreaming and EU Enlargement: Swimming Against the Tide?“ *Journal of European Public Policy* 8 (1): 60–81.
- Brusenbauch Meislová, Monika. 2012. *Evropeizace české zahraniční spolupráce*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Bulmer, Simon. 2007. „Theorizing Europeanization“. Pp 46–58 in Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. Vink (eds). *Europeanization. New Research Agendas*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Bustelo, María, Emanuela Lombardo. 2007. „¿Qué hay debajo de la alfombra de las políticas de igualdad? Un análisis de ‚marcos interpretativos‘ en España y en Europa.“ Pp. 11–35 in Emanuela Lombardo (ed.). *Políticas de igualdad en España y en Europa*. Madrid: Cátedra.
- Caporaso, James A., Joseph Jupille. 2001. „The Europeanization of Gender Equality Policy and Domestic Structural Change.“ Pp. 21–43 in Maria Green Cowles, James A. Caporaso, Thomas Risse (eds.). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. New York: Cornell University Press.
- Caporaso, James A. 2007. „The Three Worlds of Regional Integration Theory.“ in Paolo Graziano, Maarten P. Vink (eds). *Europeanization: New Research Agendas*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Císař, Ondřej, Kateřina Vráblíková. 2007. „Popelka na cestě do Bruselu: České skupiny prosazující rovnost mezi ženami a muži a Evropská unie.“ *Sociální studia* (3): 107–120.

- Clavero, Sara, Yvonne Galligan. 2009. „Constituting and Reconstituting the Gender Order in Europe.“ *Perspectives on European politics and Society* 10 (1): 101–117.
- Colebatch, Hal K. 2005. *Úvod do policy*. Brno: Barrister & Principal.
- Dančák Břetislav, Petr Fiala, Vít Hloušek (eds.). 2005. *Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- De Beauvoir. 1989. *The Second Sex*. New York: Vintage books.
- Fiala, Petr, Klaus Schubert. 2000. *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal.
- Featherstone, Kevin. 2003. „Introduction: In the Name of Europe.“ Pp. 3–26 in Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Featherstone, Kevin, Claudio M. Radaelli (eds.). 2003. *The Politics of Europeanization*, Oxford: Oxford University Press.
- Guerrina, Roberta. 2005. *Mothering the Union: Gender Politics in the EU*. Manchester: Manchester University Press.
- Hantrais, Linda. 2007. *Social Policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hašková, Hana, Alena Křížková. 2006. „Rozhodčí a hráči: Vliv socio-ekonomické transformace.“ Pp. 81–103 in Hašková, Hana, Alena Křížková, Marcela Linková (eds.). *Mnohohlasem. Vydávání ženských prostorů po roce 1989*. Sociologický ústav Akademie věd ČR: Praha 2006.
- Havelková, Barbara. 2007. *Rovnost v odměňování žen a mužů*. Praha: Auditorium.
- Havelková, Barbara. 2008b. „Challenges to the effective implementation of EC gender equality law in the Czech Republic - an early analysis.“ Pp. 95–115 in Kathrin Arioli, Michelle Cottier, Patricia Farahmand, Zita Küng (Eds.). *Wandel der Geschlechterverhältnisse durch Recht?*. Zürich: DIKE.
- Havelková, Barbara. 2010. „The legal notion of gender equality in the Czech Republic.“ *Women's Studies International Forum* (33): 21–29.
- Hoskyns, Catherine. 1996. *Integrating Gender: Women, Law and Politics in the European Union*. Londýn: Verso.
- Knill, Christoph, Andrea, Lenschow. 2005. „Compliance, Communication and Competition: Patterns of EU Environmental Policy Making and Their Impact on Policy Convergence.“ *European Environment* 15 (2): 114–128.
- Koldinská, Kristina. 2007. „Gender Equality: Before and After the Enlargement of EU: The Case of the Czech Republic.“ *European Law Journal* 13 (2): 238–252.
- Koldinská, Kristina. 2010. *Gender a sociální právo*. Praha: C. H. Beck.

Křížková, Alena. 2006. „Nezájem pověřených. Přístup českých politiků a političek, úředníků a úřednic k otázkám genderové rovnosti v období před vstupem ČR do EU.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 7 (2): 37–41.

Kubálková, Petra. 2010. „Institucionální zajištění rovných příležitostí.“ Pp. 74–85 in Petra Kubálková, Tereza Wennerholm Čáslavská (eds.). *Ženy a česká společnost*. Praha: Otevřená společnost o.p.s.

Ladrech, Robert. 1994. „Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France.“ *Journal of Common Market Studies* 32 (1): 69–88.

Linková, Marcela. 2003. The Institutional Framework for Equal Opportunities Enforcement. Pp. 31–37 in Hana Hašková, Alena Křížková (Eds.). *Women's Civic and Political Participation in the Czech Republic and the Role of European Union Gender Equality and Accession Policies*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Locher, Birgit, Elisabeth Prügl. 2008. „Gender and European integration.“ *Webpapers on Constitutionalism & Governance beyond the State* (2): 1–24. Dostupné z: <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/sowi/politik/governance/ConWeb_Papers/conweb2-2008.pdf Locher, Prügl 2008 gender equality> (11. 3. 2014)

Lombardo, Emanuela. 2004. „Políticas de Igualdad de Género en la Unión Europea.“ Pp. 53–101 in Emanuela Lombardo (ed.). *La europeización de la política española de igualdad de género*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Lombardo, Emanuela, Maxime Forest. 2012. „The Europeanization of Gender Equality Policies: A Discursive-Sociological Approach.“ Pp. 1–28 in Emanuela Lombardo, Maxime Forest (eds.). *The Europeanization of Gender Equality Policies: A Discursive-Sociological Approach*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Marek, Dan, Michael Baun. 2010. *Česká republika a Evropská unie*. Brno: Barrister & Principal.

Martinsen, Dorte Sindbjerg. 2007. „The Europeanization of gender equality – who controls the scope of non-discrimination?“ *Journal of European Public Policy*. 14 (4): 544–562.

Musilová, Martina. 1999. „Vývoj politiky rovných příležitostí mužů a žen v České republice kontextu evropské integrace.“ Praha: SOÚ AV ČR.

Očenášová, Zuzana. 2009. „Europeanization of gender equality policies through the needle's eye of Slovakia and the Czech Republic.“ *QUING Project*. Vienna: Institute for Human Sciences. Dostupné z: <<http://www.quiring.eu/files/WHY/ocenasova.pdf>>

Olsen, Johan P. 2002. „The Many Faces of Europeanization.“ *Journal Of Common Market Studies* (5): 921–952.

Pateman, Carole. 1996. Críticas feministas a la dicotomía público/privado. Pp. 31–52 in Carme Casteus (ed.). *Perspectivas feministas en teoría política*. Barcelona: Baidos.

Pavlík, Petr. 2006. „Originální experiment české vlády aneb jak prosazovat politiku rovných příležitostí bez odpovídajícího institucionálního zabezpečení.“ Pp. 131–143 in

Hašková, Hana, Alena Křížková, Marcela Linková (eds.). *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Sociologický ústav Akademie věd ČR: Praha 2006.

Ostner, Ilona, Jane Lewis. 1995. „Gender and the Evolution of European Social Policies.“ Pp. 432–466 in Stephan Leibfried, Paul Pierson (eds.). *European Social Policy. Between Fragmentation and Integration*. Washington D.C.: The Brookings Institute.

Petrášek, Josef. 2007. *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.

Radaelli, Claudio M. 2000. „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive chase.“ *European Integration online Papers* 4 (8): 1–27. Dostupné z: <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>> (13. 3. 2014)

Radaelli, Claudio M. 2003. „The Europeanization of Public policy.“ Pp. 27–56 in Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.

Roth, Silke (ed.). 2008. *Gender Politics in the Expanding European Union. Mobilization, Inclusion, Exclusion*. New York: Berghahn Books.

Rovná, Lenka. Zuzana Kasáková, Jan Váška (eds). 2007 *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. Praha: Eurolex Bohemia.

Röder, Ingrid. 2007. „Issue Histories Czech Republic: Series of Timelines of Policy Debates.“ *QUING Project*. Vienna: Institute for Human Sciences. Dostupné z: <http://www.quing.eu/files/results/ih_czech_republic.pdf>

Sedelmeier, Ulrich. 2009. „Post-accession compliance with EU gender equality legislation in post-communist new member states.“ *European Integration online Papers* 2 (13): 1–20. Dostupné z: <eiop.or.at/eiop/texte/EIoP_2009_SpecIssue_2.pdf> (23. 3. 2014)

Sedelmeier, Ulrich. 2011. „Europeanisation in new member and candidate states.“ *Living Reviews in European Governance* 6 (1): 5–52.

Scott, Joan. 1986. „Gender: A Useful Category of Historical Analysis.“ *The American Historical Review* 91(5): 1053–1075.

Schmitter, Philippe C. 1996. „Imagining the Future of the Euro-Polity with the Help of New Concepts.“ Pp. 121–151 in Gary Marks (ed.). *Governance in the European Union*. London: SAGE Publications.

Schimmelfennig, Frank, Ulrich, Sedelmeier. 2007. „Candidate Countries and Conditionality.“ Pp. 88-101 in Paolo Graziano, Maarten P. Vink. (eds.). *Europeanization: New Research Agenda*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Sümer, Sevil. 2009. *European Gender Regimes and Policies: Comparative Perspectives*. Farnham: Ashgate.

Van der Vleuten, Anna. 2007. *The Price of Gender Equality: Member States and Governance in the European Union*. Aldershot: Ashgate.

Verloo, Mieke. 2005. „Displacement and Empowerment: Reflections on the Council of Europe approach to gender mainstreaming and gender equality.“ *Social Politics*. 12 (3): 344–366.

Verloo, Mieke (ed.). 2007. *Multiple Meanings of Gender Equality : A Critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe*. Budapešť: CEU Press.

Verloo, Mieke, Emanuela Lombardo. 2007. „Contested Gender Equality and Policy Variety in Europe: Introducing a Critical Frame Analysis Approach.“ Pp. 21–51 in Mieke Verloo (ed.). *Multiple Meanings of Gender Equality : A Critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe*. Budapešť: CEU Press.

Veselý, Arnošt. 2009. „Veřejná politika.“ Pp. 13–41 in Arnošt Veselý, Martin Nekola (eds.). *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Zemanová, Štěpánka. 2007. „Výzkum evropeizace – aktuální problémy a perspektivy.“ *Mezinárodní vztahy* 42(4): 29–52.

Zenkner, Petr. „Vstup ČR do EU.“ *Euroskop.cz*, (online). Dostupné z <<https://www.euroskop.cz/803/sekce/vstup-cr-do-eu/#>> (21. 4. 2014)

Abstrakt

Evropská unie (EU) je jedním z nejdůležitějších světových aktérů v podporování genderové rovnosti. Je proto dobrým důvodem předpokládat, že si na tomto poli vydobyla jistý vliv, který působí na její kandidátské a členské země. Tato bakalářská práce aplikuje logiku evropeizačního výzkumu na případ politiky genderové rovnosti v České republice. Výzkum se zaměřuje zejména na konkrétní legislativní změny v politické agendě rovnosti žen a mužů na domácí úrovni kandidátského, respektive členského státu. Dále je zkoumán vliv Evropské unie na zřízení speciálních orgánů na podporu rovnosti v českém prostředí. Cílem studie je postihnout změny v oblasti české politiky genderové rovnosti, které souvisí se vstupem do EU.

Práce dochází k závěru, že česká politika genderové rovnosti je součástí empiricky pozorovatelného evropeizačního procesu ve směru shora dolů, a to v obou analyzovaných oblastech. Evropeizace se tak projevuje nejen v konkrétních legislativních změnách, ale lze ji postihnout i v ovlivňování institucionálního zabezpečení politiky genderové rovnosti v českém prostředí. Hlavním argumentem práce je však, že evropeizace je spíše limitující. Ačkoliv v obou sledovaných obdobích, před vstupem a po vstupu do EU, došlo ke změnám na základě působení vlivu evropeizačního procesu, jejich výsledná podoba je minimální. Evropeizace politiky genderové rovnosti v České republice proto působí raději jako fasáda, kdy sice dochází k proměně této politiky, avšak nevede k vytvoření skutečného zájmu prosazování rovnosti žen a mužů.

Abstract

The European Union (EU) is one of the world's most important promoters for gender equality. There is a good reason to assume that it maintains significant influence over its candidate and member countries. Hence, this bachelor thesis applies the logic of Europeanization research on the case of gender equality policy in the Czech Republic. The research focuses particularly on the specific legislative changes within the political agenda of gender equality on the domestic level of candidate or rather member state. Moreover, the thesis examines the influence of the European Union on the establishment of the special gender equality agencies within the Czech environment. The objective of the study is to capture the changes in the field of the Czech gender equality policy which relate to the accession of the county to the EU.

The thesis concludes that the Czech gender equality policy is part of empirically noticeable process of the top-down Europeanization in both analysed aspects. Thus, the Europeanization manifests itself not only in the specific legislative changes, but also within the institutional arrangement of the gender equality policy in the Czech Republic. Nevertheless, the main argument of the paper is that the Europeanization of the Czech gender equality policy is rather limited. Even though in both pre-accession and post-accession period the Europeanization led to several changes, their final form is minimal. Thus, the Europeanization gives the impression of a facade when the change of the policy formulation takes place but without essential creation of real interest for promoting of gender equality.